

PAGINI LITERARE

An. VII

Nr. 6—12, 1940

S U M A R U L

V. BENEȘ: Păcatul Fratelui Beatus	— — — — —	129
TEODOR MURĂȘANU: Ion al Poporului — Viață, Aleluia! Norii, noaptea — Noi, stâncile...!	— — — — —	146
TIT LIVIU VALEA: Aspecte din literatura neo greacă — Pe marginea antologiei d-lui Bezdechi	— — — — —	150
LUCIA APOLZAN: Etnic și creație	— — — — —	163
VASILE I. RUSU: Ziuar	— — — — —	170

IDEI - OAMENI - FAPTE

EUGENIU TODORAN: Din aspectul poetic al Ardealului,	—	175
NICOLAE MOCANU: Universitatea Daciei Superioare la Sibiu	—	177
ION I. RUSSU: Șt. Bezdechi, Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română,	— — — — —	178

CRONICA LITERARĂ

AUREL MARIN: George A. Petre: Umbre și lespezi (versuri) Poeziile din „Drum lung“ ale lui Gherghinescu Vania Theodor Constantin: „Vrăjitoarea“, (nuvele)	— — —	181
--	-------	-----

INSEMĂRI

TEODOR MURĂȘANU: Destin încruntat. — Icoanele evacuării — Cărți. — Reviste	— — — — —	190
---	-----------	-----

PAGINI LITERARE

Ingrijite de: **V. Beneş, . Beniuc, Romulus Demetrescu,
Teodor Murăşanu, Grigore Popa, Yvonne Rossignon**

La Redacția noastră se pot comanda :

„Pagini Literare”, An. I,	— 120 lei franco
„Pagini Literare”, An. II,	— 120 ” ”
„Pagini Literare”, An. III,	— 180 ” ”
„Pagini Literare”, An. IV,	— 180 ” ”
„Pagini Literare”, An. V,	— 240 ” ”
„Pagini Literare”, An. VI,	— 240 ” ”

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ABONAMENTUL:

În țară pentru particulari	Lei 240—	anual
” ” ” școli și biblioteci ”	400—	”
” ” ” aut. și instituțiuni ”	600—	”
” străinătate	800—	”
Abonament de sprijin	1000—	”

Plata abonamentului se poate face integral, sau în două rate egale semestriale, fie direct, fie prin cec sau mandat poștal

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat

Manuscrisele nu se înapoiază. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: TURDA, STR. AXENTE SEVER, 15

Tiparul tipografiei „Arieșul” S. A., Turda 51—941

PĂCATUL FRATELUI BEATUS

Noaptea în care a ars castelul Serapinilor li s'a părut tuturor ciudată. Nu numai vântul care sufla de jos în sus, dintre ziduri pe acoperișul în flăcări, ci și vuietul acela grozav, care, în amestecul de pârâieturi și pocnete surde, părea că vine de-adreptul din iad, făcea să se creadă că nu duhuri curate cuprinseseră castelul. Mai văzuseră cu toții foc, focuri mari chiar, iar unii, chiar pe-al aceleiași castel, cu șasezeci de ani în urmă, dar nicăieri nu aflaseră, ca în aceeași clipă, din zece locuri să izbucnească cu aceeași furie vălvătaia înverșunată. Și mai era și'n toiul verii. Nici un foc nu mai ardea în castel, iar ultimul, acela dela bucătărie, se stinsese după masă imediat. Căpitanul Telluri, care'n clipa când a izbucnit focul venea călare spre castel, povestea, cândată, ce-a văzut flăcări ieșind prin toate ferestrele podurilor, deasupra castelului a sburat o pasăre mare, albă. În alte împrejurări toți ar fi răs de vedenia căpitanului Telluri, era doar cunoscut prin minciunile ce le scornea, dar în clipa în care a intrat în castel, în zăpăceala și spaima ce cuprinseseră pe toți, vestea lui a făcut să'ncremenească și pe cei mai îndrăsneși. Cât a ținut focul, toată lumea era cu privirile ațintite în sus, peste foc. Și nu puținora li s'a părut, în vârful limbiilor roșii ce mângâiau văzduhul, că văd rotind pasăre mare albă.

Spre dimineață, când oboseala doborise pe toți curtenii, pe ostași și pe servitori, castelul Serapinilor arăta ca după un crunt asediu. Zidurile se ridicau goale de ornamente și picturi, negre de fum și crăpate. Turnurile de apărare, mândria Serapinilor, erau ca niște găoci goale, din mijlocul cărora fumega încă, abur negricios. Până și podul ridicător nu scăpase întreg. Era ciupit de foc pe margini, de arăta ca o dantelă grotească. Intregi nu mai rămăseseră decât sălile de jos, acelea care erau sprijinite de șiruri înalte de coloane, susținătoare de bolți, ajurate cu ornamente tăiate în piatră.

Din curtea castelului fugiseră toți. Bârnela ce cădeau, scântele și fumul goniseră și pe aceia ce trebuiau să ajute la scoaterea lucrurilor de preț.

Toată lumea era strânsă pe câmpul din fața castelului, în jurul cupeului celui mare al Serapinilor, în care luaseră loc, chiar de când izbucnise focul, bătrâna ducesă de Tiatorino-Wessa, tână-

ra principesă Iolanda de Jungenhamer și junele duce Albert Serapius. Alături, în două landouri, stăteau domnișoarele și doamnele din înalta curte a Serapinilor, printre care, și două verișoare ale Papii. Cei douăzecișidoi de cavaleri, mareșali și burgrafi, toți nobili de cea mai aleasă speță, cu care se mândrea atât de mult bătrânul duce Serapius, și care formau curtea de onoare a castelului, își plimbau melancolic cail în jurul celor trei trăsuri. Oștenii formau tabără aparte; unii dormind cu capul înfundat în iarbă, alții jucând cărți pe una din fețele tobelor. Toată gloata de servitori lucra de zor la alegerea lucrurilor scoase în grabă, unele aruncate pe ferește, altele târate în spaimă prin cenușe și lemne aprinse.

Nimeni nu îndrăsnea să turbure solitudinea înaltelor doamne din trăsuri. Așteptau vreun semn, și se mirau că bătrâna ducesă de Tiatorino, nu dedea semnalul unei aprige activități ce-o bănuiau toți că se va deslănțui.

Prin grămada adunată atât de pestriț, și totuși risipită cât cuprindeai cu ochii pe câmpie, se plimba agale un măgar cenușiu, care părea că nu-i deloc stăpânit de aceleași sentimente ca și celelalte vietăți, nobile sau mai puțin, naufragiate odată cu el. În pașii lui resemnați, nu vedeai nici nervozitate și nici indispoziție. Iarba îi pria de minune, umedă cum i-o servise acea dimineață atât de senină. Când un cavaler se întâlnește față în față cu măgarul, rămase pe gânduri. Părea că vrea să-și amintească cui aparține dintre nobili, acea umilă și modestă creatură. Și fiindcă nu se lămurii, strigă unuia de alături. Acela, care era un locotenent de gardă, la vederea măgarului tresări. Se sculă grăbit de pe locul lui și veni spre cel ce-l întrebuse:

— „E al fratelui Beatus!“

„Și fratele unde-i?“ întrebă mai mult din curtoazie decât din vreun sentiment de îngrijorare. Locotenentul se apropie de urechea cavalerului și-i șopti, rotind speriat privirea:

„Cred că-i tot în închisoarea unde l-a băgat aseară prea luminată noastră stăpână!“

Cavalerul zâmbi, dar pe măsură ce clipele treceau, fața lui deveni gravă.

„Ar trebui să se ducă cineva să vadă'n închisoare, ce s'a ales cu el!“

„Nu avem ordine în acest sens!“ răspunse cu o ușoară notă de ironie locotenentul, arătând spre cupeul ducesei de Tiatorino.

Cavalerul nu mai așteptă. Se duse direct la cupeu și bătu discret în geamul acoperit cu perdea. Dinăuntru se auzi un oftat, apoi o scurtă pauză, perdeaua fu dată la o parte și apărură capul de păpușe uscată al ducesei de Tiatorino. Cavalerul făcu o adâncă înclinare, care în decorul acela păru grotescă. Apoi se apropie de ușa cupeului și-i aminti ducesei de nenorocitul de călugăr de-a cărui soartă nu se mai știe nimica. În timp ce discutau se mai strânsură și alți cavaleri în jurul cupeului. Glasul ducesei părea plâns, iar privirea o ferea de-a cădea pe ruinele castelului ei atât de drag.

„Imediat Ottokar, ia chiar dumneata câțiva oameni și vezi ce-i cu fratele Beatus în închisoare. Sărmanul, pentru vina lui de aseară nu merita noaptea de groază s'o trăiască închis!” și figura ei luă o poză de adâncă compătimire.

Din grupul de cavaleri se desprinsе o voce:

„Mai bine l-ar lăsa să putrezească acolo...”

„Filip de Allancourt, îndrăznești prea mult!” îl întrerupsе ducesa.

„Nu mai mult decât a îndrăsnit Dumnezeu azinoapte, venerabilă ducesă!”

Din cupeu se auziră câteva țipete scurte, a surpriză și indignare. Și'n timp ce ducesa de Tiatorino îl muștra pe Filip de Allancourt, cu toată asprimea ei de stăpână și de adânc credincioasă fiică a lui Dumnezeu, din cupeu venea un svon latinesc de rugi spuse în grabă, pentru iertarea greșelii acestui nelegiuit „servus domini”.

* * *

Călugărul franciscan Beatus, sosise'n castelul Serapinilor cu două nopți înainte de foc. Era noapte târzie, când în lumina lunii căpitanul Telluri, de gardă în turnul de pândă, zări pe drumul ce venea spre castel o mogâldeată curioasă. Vedea bine că-i un călător, dar îl mirau și cal și călăreț. Și se apropia atât de încet de castel, încât pe Telluri începuseră să-l usture ochii privind fix la acea arătare. Când (ajunse în capul podului, călărețul se opri, descălecă, și la crucifixul ce străjuia râpa înaltă, ingenunchie și se închină. Atunci căpitanul Telluri desluși pe călugăr și măgarul său. Se miră însă de acest oaspete târziu și se și'ntrebă dacă trebuie să-i deschidă sau nu. Și-l lăsă mult să bată'n stâlpul podului. Cobori agale până la fereașta cea mai de jos a bastionului și deschizând-o strigă spre călător.

„Cine-i și ce vrei?”

„Sunt fratele Beatus, trimis dela mănăstirea sfântului Francisc, ca duhovnic al acestui castel”.

Glasul călugărului era moale și fără vlagă, iar vorbele spuse nu mai puteau aștepta o altă întrebare. Căpitanul Telluri închise geamul și mormăi supărat. Bucuros l-ar fi lăsat să doarmă cu măgarul lui noaptea întreagă acolo, cocoțat în capul podului. Știa însă evlavia ducesei bătrâne și-i fu teamă să n'o supere. Cobori puntea în scârțâit prelung de lanțuri. Măgarul se trase înapoi speriat. Când să treacă, animalul șovăi. Se încapățină, și proptindu-se cu picioarele din față, părea că vrea să prindă rădăcini acolo. La poarta deschisă, căpitanul Telluri cu toată garda aștepta. Dar așteptarea începu să dureze supărător. Măgarul fratelui Beatus se'n-căpățâna. Atunci căpitanul lăsă călugărului să priceapă, că nu poate aștepta acolo până se va decide animalul se între. Fratele Beatus parcă înțelegând, își luă cu'n oftat samarul, și lăsând măgarul pe punte intră în castel. Trecând prin fața gârzii, fratele Beatus ridică mâna dreaptă binecuvântând. Garda se înclină evlavioasă murmurând răspunsul.

În ziua următoare, ducesa de Tiatorino invită la ea pe călugărul Beatus. Știa dintr'o scrisoare primită cu câteva săptămâni în urmă, că marea ei dorință de-a avea un confesor călugăr în castel va fi îndeplinită. Dorea din inimă să-l vadă acuma pe acela în care-și pusese nădejdea mântuirii sufletului ei. Și-l închipuia o făptură înaltă și demnă, care să aibă virtuțile creștine, dar și pe acelea ale vitejiei, de-a putea răpune diavolul în toate întortochițele lui încercări de cucerire. Șezând pe-un colț al unei canapele, modest îmbrăcată și cu'n crucifix scânteietor pe piept, aștepta. Ușa se deschise încet, parcă cu prudență și teamă. În crăpătura ei apăru silueta firavă a fratelui Beatus. Inchise ușa dintr'o parte, privind speriat în jos, la covoarele scumpe pe care trebuia să le calce. Și se opri acolo, cu mâinile încrucișate pe piept. Ducesa se sculă în picioare și vădit emoționată, șopti mai mult:

„Binecuvintează frate!”

Beatus ridică o mână uscată și mică, și schiță în aer semnul crucii. Ducesa se închină și ea și se apropie de călugăr. Acesta stătea tot cu ochii în pământ, și cu gluga trasă adânc peste frunte.

Ducesa de Tiatorino fu neplăcut impresionată de aparența prea nedemnă a fratelui Beatus. Prețuia și ea umilința creștină, dar ar fi vrut, ca acela în mâinile căruia avea să-și lase sufletul, să aibă în înfățișarea lui și ceva de stăpân. Sufletul ei, care trebuia condus prin răspântiile vieții se făcu mic. Dar revolta începu să crească în ea nestăpânită. Și cu'n accent aspru în glas, strigă călugărului:

„Hai frate, privește spre mine să te cunosc!”

„E voia Domnului să privesc în pământ”.

Ducesa se potoli ca prin farmec. Miracolul simbolului celui mai înalt stăpân îi doborî nemulțumirea și-o făcu mică. Ducesei de Tiatorino nu-i plăcea să iasă înfrântă din nici-o luptă. Mândria ei de femeie care stăpânea un ducat nu de disprețuit, se învățase să nu fie contrazisă. De aceea, după ce-și reveni din umilința ce i-o provocă invocarea Domnului, reveni la simțămintele ei de femeie și stăpână:

„Totuși frate Beatus!”

„Nu trebuie să disprețuim voia Domnului”.

Ducesa se potoli din nou. Gândul începu să-i răscolească amintirile, să caute undeva un semn vădit că voia Domnului este într'adevăr aceea și că nu este doar o încăpăținare a fratelui Beatus. Când simți că a început lupta cu puterea Domnului, tresări cu mândrie.

„Frate Beatus, doar azi, odată, să te cunosc!”

„Odată a întins și diavolul măru' lui Adam!”

Ducesa nu-și aminti în acea clipă dramatică ca cineva s'o mai fi asemuit pe ea cu diavolul. Și cu furie într'adevăr drăcească, ducesa se repezi la călugăr, îl apucă de mâneca largă a rasei lui și cu o putere neașteptată îl trânti la pământ. Deschise ușa și stri-

gă după gardă. Il dete pe mâna a doi ostași cât ușa, cu ordinul sever de a-l încuia în cea mai joasă celulă a castelului.

* * *

Când îl văzu pășind pe poarta cetății, printre ruinele fume-gânde, avu viziunea clară a unei pedepse cerești. Minteia ei prea încurcată în îndoieli și lupte, în ispite și trădări, găsi îndată a cui e vina. Era păcatul ei, era pălmuirea pe care a dat-o ea unuia dintre cei mai aleși fii ai Domnului, fratelui Beatus.

Pătrunsă de ceai mai aprigă umilință, într'un acces de auto-flagelare, ieși din cupeu, și prosternându-se la picioarele fratelui Beatus, murmură printre lacrimi de amarică căință, eterna ei pă-rere de rău pentru jignirea ce-a adus-o Domnului.

Fratele Beatus stătea nemișcat, în aceeași poză de idol ca și'n seara trecută. Curtenii strânși în jurul lui nu știau ce să facă, ghicind în scena ai căror martori erau, amestecul capricios al unei femei bigote și ambițioase totodată. Dar silueta castelului ars ca o Sodomă cu foc ceresc, îi făcu și pe ei să se cutremure și să crea-dă în clipele acelea, că minuscula făptură cenușie în fața căreia se închina mândra lor stăpână, este o părțică din puterea Divină, care știe să și înalțe, dar care poate și cu'n biciu de foc să lo-vească drept în creștet trufia omenească.

„Frate Beatus, roagă pe Domnul să-mi ierte păcatul!“ îngână în spasmuri de plâns, ducesa. Și fratele Beatus, privind nemișcat pământul, rosti c'o voce care părea transfigurată de vreo misiune de dincolo de viermii pământului:

„Domnul e mare și puterea Lui e nemărginită!

* * *

Către prânz sosi galopând, într'un nor de praf, trimisul duce-sei Tiatorino. Fusese mânat în zori, c'o scrisoare grabnică, către unchiul ei, ducele de Valentino, stăpânul cetății Kronina, căruia îi aducea trista veste a nenorocirii lor, cerându-i pentru ea și toată curtea ospitalitate până la restaurarea castelului. Răspunsul adus fu îmbărbătător și induioșător în căldura cu care o ruga pe duce-să să-și mute curtea în frumoasa lui cetate.

Câteva dispoziții grabnice avură darul să pună măsură și or-dine în echipele care rămăneau mai departe în castel. Ele trebuiau să organizeze inventarierea avutului scăpat din sinistru, să'nceapă cât mai curând lucrările de refacere și mai ales, să păzească cu ochii atenți castelul care putea ușor acuma, să cadă pradă vreun- nor aventurieri.

Caravana care urma să plece spre Kronina se înșirui cu disci-plina în care era învățată ducesa să-și stăpânească curtea. Dru-mul îl deschideau călăreții italieni, urmați deaproape de-un șir de cavaleri. În urma lor veneau carele cu lucrurile de preț și toaletele curtenilor. Și caravana se încheia cu uriașii spadasi elvețieni, ca-re păreau că niciodată nu se grăbesc să fie în frunte. În învălmă-șala orânduirii fratele Beatus fu uitat la o parte. Un timp se părea

că el nici nu observă că s gata de drum. Dar cum se știa de-acuma legat de curtea ducesei de Tiatorino, pricepu că drumul ce se deschide îl așteaptă și pe el. Atunci, pe îndelete, își găsi măgarul și se apucă să-și lege pe el samarul. Se arată destul de destoinic pentru o sarcină atât de umilă, și cu dârlogii domesticului slujitor în mână, așteptă caravana să treacă, să-și ia și el locul pe care și-l alesese, îndărăt de tot, în urma spadasinilor elvețieni.

Dar când caravana se puse în mișcare, fratele Beatus nu mai putu rămâne neobservat. Primul șir de cavaleri ce-i trecu prin față se uită lung la el. Și unul care fusese martorul scenei de proster-nație a ducesei, pricepu că figura aceea umilă de călugăr nu putea rămâne în afara protocolului unei caravane ducale. Își opri calul, îl întoarse pe loc, și'n trap se înapoie spre cupeul ducesei. Merse câțva timp în pas cu el, vorbind ducesei. Deodată cavalerul primi un ordin, și când ducesa ajunse în dreptul călugărului, întreaga caravană se opri. Ducesa coborî din nou și se îndreptă spre fratele Beatus cu cea mai pocăită figură:

„Frate, nu te pot lăsa să mergi pe jos. Oboseala drumului te va face să suferi!”

„Domnului îi plac suferințele trupești ale credincioșilor!”

„Dar totuși nu se poate...”

„...ele înalță și purifică sufletul!” își continuă fratele Beatus gândul lui.

O clipă se întinse o pauză care nu se știa cum se va sfârși. Cavalerii schimbau priviri furioșe, iar ducesa amesteca nervoasă un dumatic inexistent. Fratele Beatus stătea însă resemnat ca și când nimica nu s'ar fi petrecut grav în jurul lui.

Ducesa făcu un gest brusc, care prevesti o mare deciziune:

„Atunci frate, dacă Domnului îi plac suferințele trupești, le voi suporta și eu alături de tine!”

Din toate părțile porniră murmure de consternare, de indignare și chiar de revoltă. Caii, ca și când adulmecară în aer ceva, începură să-și muște zăbalele și să-și frământă nerăbdători copitele în praf. Ducesa se făcu însă că nu observă nimic. Dădu semnalul de plecare și alături de fratele Beatus, se așeză în urma cupeului ducal. La gestul tuturor doamnelor și cavalerilor, care vrură să coboare și ei spre a-și imita stăpâna, ducesa se opuse cu dârzenie, amenințând aspru pe aceia care n'o vor asculta.

Din cauza celor doi pelerini, caravana trebui să meargă la pas. Caii moleșiți își târau picioarele, răscolind un nor înecăcios de praf. Ducesa, c'o mână își ținea un șal ușor la nas, iar cu cealaltă își ridicase rochia în față, spre a nu se împiedeca în ea. Mersul ei neobișnuit pe drum cu praf și bolovani, era atât de curios că amenința să devină caraghios. Era un amestec de tărie pe care vădit și-o impunea, cu o grație pe care nu putea s'o mascheze. Fratele Beatus părea dealfel cufundat în adânci meditații, nedând nici o atenție companiei distinse căreia îi era încredințată.

De cum porniră la drum, după vreo câteva clipe, ducesa își dădu seama că'n elanul ei de bigotism exagerase. Nu trebuia să

se umilească chiar atât în fața Curții. Până să vadă Dumnezeu gestul ei, ea era sigură că l-au văzut toți curtenii. Și autoritatea ei între cele lumești nu se putea păstra, desigur, cu avansuri făcute unei probabile vieți viitoare. Dece oare îi venise în gând tocmai acum, când se afundă până'n glesne în praf, vechea ei obsesie, a vieții viitoare? Privi furios spre călugăr, și furia îi creștea tot mai mult. Când îl văzu și călcând atât de indiferent și regulat, că părea că măsoară drumul, nu se putu stăpâni să nu ofteze. Se sperie și ea de șueratul ce-l scoase pieptul ei neobișnuit cu marșuri de acest soi. Când se mai gândi și la lungimea drumului ce-l avea de făcut pe jos, crezu că nebunește. Și furia i se văzu îndată după mers, căci i-o luă înainte fratelui Beatus cu vreo doi pași. Acesta nu se arătă deloc impresionat și nu căută să-și ajungă deloc stăpâna. Mergea tot în ritmul lui, căutând cu ochii adânciți în praful drumului, cine știe ce deslegare vreunui gând. Ducea era decisă, va trebui cât mai curând să găsească soluția de-a ieși onorabil din rușinea pe care singură și-o făcuse. Ii era imposibil să mai continue, mai ales că măgarul pe care-l ducea alături de ea călugărul de dârlogi, mirosea îngrozitor, a duhori pe care ducea nu crezuse niciodată că va putea să le supoarte.

Și când drumul șerpui într'o vale umbrită și când pașii tuturor deveniră mai înceți, ducea crezu că a sosit clipa să scape printr'o șiretenie de calvarul pe care-l ducea :

„Nu-i așa frate, că Domnul nu vrea moartea păcătosului?“

„Nu stăpână“, îngână Beatus. „El vrea numai mântuirea lui!“

Și atunci, ducea, neputându-și ascunde un zâmbet de biruință, răspunse, poate prea repede pentru a nu i se trăda bucuria :
„Atunci frate eu mă urc în cupeu, și tu încalecă-ți măgarul“.

* * *

Chilia care-i fu dată fratelui Beatus în cetatea Kronina se afla într'un colț ferit al palatului ducal. Până la ea trebuiau parcurse câteva coridoare strâmte și întunecoase, cu miros de mucegai și umezeală, prin care nu pătrunseseră raze de soare de sute de ani. În acestea nu ardea niciodată vreo lumină, așa că pasul trebuia la început să ghicească, pentru ca apoi obișnuit, să calce mașinal în acelaș loc. La ultima cotitură a gangului, după ce urcau câteva trepte, se găsea o firidă adâncă. În partea dinafară a ei era tăiată o fereastră îngustă de nu puteai scoate capul prin ea. Șuvița de lumină ce pătrundea prin fereastră, lumina ultimele trepte care duceau în chilia fratelui Beatus.

Chilia era strâmtă și înaltă. De sus, două arcuri gotice prelungi, cuprindeau încăperea într'un aer sobru și liniștit. Culoarea albă, curată a pereților nu-i dădea un aer vesel, ci prin simplitatea care îi-o împărtășea te făcea să bănuiești că'n chilie nu puteau sălășlui decât gânduri bune. Singura fereastră se găsea față'n față cu ușa și era pătrată, c'o cruce de lemn care o împărțea în patru părți egale. Geamurile erau făcute din bucățele rotunde și ornamentate, desenând în ramele lor de metal, un arabesc ciudat, care

amintea a nu știu ce duh de liniște. Singura mobilă era un pat de scânduri, jos așezat. Deasupra lui se găsea o scândură proptită de două piroane. Pe ea stătea o cană cu apă și-un sfeșnic c'o lumânare. În celălalt colț, un pupitru de rugăciune, cu loc pentru îngenunchiat, străjuia solemn și contrasta cu simplitatea restului. Era un pupitru de lemn negru, lustruit, care aparținea cândva altei încăperi. Și sus, deasupra lui un crucifix negru și simplu, își arăta că acolo nici un alt simbol nu putea să însemne o poruncă mai aprigă ca aceea.

Fratele Beatus, cum intră în chilie, ca și când asta ar fi așteptat, își incuie cu grije ușa groasă de stejar și-și svârli gluga peste cap. Atunci apărură o figură osoasă și mică, spână aproape, cu niște sprâncene subțiri, ca urma unui creion. Gura avea nu știu ce însăiere elegantă, și ca un simetric desen, se arcuia expresiv și inteligent în două curbe pline de grandoare. Nasul era puțin ascuțit, iar nările uscate și întinse, aproape străvezii, te lăsa să vezi prin ele raza soarelui care cădea pe cealaltă parte a lor. Ochii aveau ceva ciudat în înfățișarea lor. Nu erau prea vii, dar în fixitatea lor verzuie, te făcea să te simți pironit. Erau dintre aceia, pe care odată văzându-i nu-i poți ușor uita.

Agale își scoase din desagi cărțile lui și încercă să le așeze pe polița de peste capul patului. Puse cana de apă sub pat, iar sfeșnicul pe pupitru, se urcă pe pat și începu să-și așeze volumele. Erau doar vreo cinci, dar mari și negre, de păreau crescute undeva, pe întunec. Unul mic, imbrăcat în piele cafenie și-l așeză pe buza înrămată a pupitrului, cu grije să fie drept la mijloc. Apoi începu să-și scoată rasa și să și-o scuture pe fereastră de praf. Trăgând-o înapoi rămase cu privirea pierdută în jos. Se vedea o curte mare, în care, căruțele stăpânei sale erau descărcate. Forfota din curte îi plăcu, avea ceva de vieață, de plinătate și de sănătate. Și fratele Beatus nu disprețuia chiar în toate clipele vieții.

Când fu gata curățat și pieptănat, își scoase dintr'o cutie un crucifix cu lanț negru și și-l acăță de gât. astfel gătit plecă spre biserică pe care o zărise'n treacăt.

Drumul până la intrarea în capelă trecea prin grădină. Pe potecă se întâlneau cu câțiva curteni care-l salutară foarte reverențios. Fratelui Beatus îi plăceau aceste semne de respect. Nu și le luă asupra-și, însă le trimetea în sbor de gând Domnului căruia i se cuvenea.

Înainte de-a se închina, se duse la preotul capelei să i se prezinte. Il găsi pe-o bancă de piatră, ciugulind dintr'un ciorchine de strugure. Cât timp fratele Beatus murmură formulele de rigoare, preotul nici nu ridică privirea. La urmă făcu un semn călugărului să se așeze alături de el, și-i întinse și lui un strugure. Fratele Beatus îl luă și cu răbdare, bob cu bob, ales parcă, îl ciuguli. Cine i-ar fi văzut pe amândoi, unul slab și altul gras, ar fi crezut că dreptatea nu se împarte egal nici între fețele bisericesti.

După rugă, care fu fierbinte și plină de cea mai adâncă umilință, fratele Beatus, vru să plece. Părintele, cât timp fratele se ru-

gase, stătu de-o parte și-l privi, cu mâinile în șolduri, ca și când s'ar fi uitat la o panoramă. Văzându-l că pleacă îl opri:

„He, he,.. când văd vreun frate mai tinerel cum se închină, cu cât zel și căldură, mă gândesc cum trece timpul. Și eu pe vremea mea făceam la fel, azi... m'am mai obișnuit și eu cu Dumnezeu... și El cu mine... he... hel!” și burta mare cât un hărdău se scutura grotesc în râsul preotului. Fratele Beatus nu știu ce să facă. Afrontul era atât de puternic încât o clipă îl ameți. Încă nu întâlnise atâta cinism la un părinte de-al bisericii.

Dar se stăpâni și rupându-se din loc, murmură, mai mult în sine: „Domnul e mare!”

„...și puterea Lui nemărginită!” continuă părintele, urmând pe călugăr cu mâinile la spate. Și după ce-l privi lung dinapoi, completă:

„Hei, băiețele, băiețele... să te văd când ți-o crește și ție burta!”

Se întunecase aproape când fratele Beatus fu iarăși în chilie. Nu-și putea lua gândul dela insulta gravă ce-a provocat-o umila lui ființă Domnului. Doar de el s'a legat preotul de-a jignit pe Dumnezeu. Se simțea umilit și izolat, ar fi vrut în acea clipă să poată striga și acuza în public, să arate în fața tuturor că un astfel de preot nu mai poate pângări cu ființa lui păcătoasă, mai departe sfânta casă a lui Dumnezeu...

O bătaie discretă din ușe îl trezi din furia lui. Fără să-și dea seama, se ridică n picioare și întoarse spatele spre ușe. Atunci strigă, „intră”.

Un servitor gătit elegant, ca un cavaler, invită pe călugăr la masă, anunțându-l că este așteptat de toată Curtea. Fratele Beatus se miră de onoarea ce i se face. Dar când înțelese că această onoare i se face Domnului prin el, zâmbi împăcat. Se gândi însă că'n furia lui, nu este în stare să stea între persoane atât de distinse. Și întorcându-se spre servitor îi spuse:

„Sunt foarte obosit de drum și roagă-i, că ce s'or milostivi să-mi dea, să-mi trimită aici”.

Peste câteva clipe apărură iarăși doi servitori, purtând tăvi grele de bucate. Când vrură să le așeze se uitară mirați în jur:

„Dar fratele n'are nici masă!”

Fratele Beatus ca și când atunci observă și el, le răspunse pe-un ton care nu mai dădea ocazie la replică:

„Puneți-le jos”.

Și cei doi servitori se supuseră și așezară pe lespezile de piatră, cele două tăvi scumpe de argint. Fratele Beatus rezimându-se de marginea patului se apucă să privească ce i se trimesese. Pe o tavă era o bucată mare de carne, atât de mare cât nu mâncase el altădată într'un an. Pe cealaltă erau fructe multe și alese și-o cană mare cu vin roșu. Nu știu ce să facă, și'n clipa când vru să întindă mâna și-aduse aminte de preot. Se ridică și mai furios, gândind că din astfel de bunătăți crescuse burta preotului atât de mare, svârli cu piciorul în tăvi. Se auzi clinchet de metal și-o pată mare roșie desenă o hartă curioasă pe lespezi.

Și deschizând fereastra, fratele Beatus, adunând bucatele, una câte una, le aruncă afară, drept în mijlocul curții.

* * *

Ducele de Valentino găzduia de câteva luni în cetatea Kronina pe principesa Lialula, soția prințului german Leopold cel mândru, care era plecat într-o lungă expediție contra unor nomazi slavi, Principesa era nepoată de soră ducelui de Valentino. Față de ducesa de Tiatorino, Lialula simțea o adâncă stimă și dragoste. O legau și amintiri din copilăria ei. În fiecare an castelul Serapinilor o găzduia câteva luni. Conviețuirea cu ducesa de Tiatorino îi imprimase și sufletului ei o năzuință către lumile pocăințelor și ale ispășirilor, în vederea unei fericiri viitoare. Cu toată frumusețea și tinerețea ei, se purta deseori, spre surprinderea tuturor, cu o discreție și o decență între oameni, care arăta o fire aplecată mai mult spre meditații și introspecție. Cum auzi că în cetate sosise un călugăr de renume, un frate din ordinul franciscanilor, cel mai în vază și prețuit, vră numaidecât să fie primită de el.

Soarele nu se ridicase bine pe cer, în prima dimineață a fratelui Beatus în Kronina, că auzi pe scară pași grăbiți. El tocmai își termina ruga de dimineață, căci se decisese să nu mai calce în biserică cât i-o fi dat să rămână acolo. Acelaș servitor din ajun îl anunță că este așteptat de ducesa de Tiatorino și de principesa Lialula în capela palatului.

Fratele Beatus nu întârzie. Cu gluga lăsată pe spate, cu mâinile băgate una în mâneca celeialalte, tropăind pe lespețele coridoarelor cu papucii lui de lemn, se îndreptă agale spre capelă. În fața ușii se opri. În liniștea care sălășluia pe coridoare auzi două glasuri vesele de femei. Râdeau povestindu-și ceva. Când se potoliră puțin intră. Și n fugă, prin deschizătura ușii, zări fețele celor două femei vesele, care la vederea călugărului deveniră serioase. Și fratele Beatus zări tot în fugă, că principesa Lialula era de o frumusețe răpitoare.

După ce-i fu prezentată principesa, fratele Beatus se așeză pe-un scăunel simplu de lemn, în fața celor două fotolii din dreapta altarului, în care luaseră loc ducesa și principesa. Se așeză cu picioarele strânse, cu călcăiele lipite, cu genunchii îndesați unul într'altul, și cu mâinile căzute în poală, mai mult uitate decât voit așezate. Sta cu privirea în jos, tocmai la marginea extradei pe care erau fotoliile.

„Frate Beatus, am auzit că nu ți-a plăcut mâncarea aseară!”

„M'ați chemat să mă judecați?” răspunse cu privirea tot în jos, fratele Beatus, cu'n gest prea puțin reținut de revoltă.

„Nu frate”, îngână împăciuitoare ducesa, „dar vezi, aici suntem oaspeți și gestul tău putea fi luat în fel și chipuri”.

Fratele Beatus după o clipă de ezitare, le povesti întâmplarea cu preotul în toate amănuntele ei. Vorbele lui fură alese, nu căutau jicniri, tonul însă era al celui mai aspru judecător. Și cu sur-

priză ducesa observă cât de mare elocvență are acea făptură uscată și umilă, care ședea în fața ei ca un școlar la examen.

„Bine frate, nu vei mai intra în biserică cât vei fi aici, dar să știi că gazda noastră va fi surprinsă de felul în care îl vezi pe preotul lor. Ei țin la el, este un ales fiu al Domnului!”

„Domnul și-a luat de mult mâna Lui ocrotitoare de deasupra lui... și acum părăsit, crește ca buruienile care umbresc alături de ele plăpândeale flori”.

„Dar frate, tu nu crezi că poți greși în judecata ta?”

„Judecata mea e judecata Domnului și El nu greșește!”

„Dar dacă și părintele spune la fel?”

„Nu se poate, căci astfel poate vorbi numai acela care are'n sufletul lui naivitatea lui Isus!” și mâinile lui Beatus se strânseseră pumn, ca și când ar fi vrut să arăte, că acestei discuții îi pune punct, cu pumnul lui. Și apoi discuția continuă împăciuitoare despre alte lucruri și puteri. Cele două femei se arătară în deaproape curioase asupra căilor pe care trebuie să le urmeze un păcătos pentru desăvârșirea lui și pentru a putea să-și răscumpere o părtică din fericirea vieții viitoare.

Dar discuția se poticni iarăși când ducesa îi ceru, pătrunsă de cea mai adâncă umilință, să-i dea vreun canon, pe care ispășindu-l să-și simtă sufletul ușurat de povara rătăcirilor ei.

„Un păcătos ca mine nu poate împărți pedepse!”

„Cum... frate?, întreabă cu vocea sugrumată ducesa.

Fratele Beatus făcu îndelungat. Pe față îi tresăriră mușchii, iar pe frunte îi apărură broboane mici de sudoare. Se vedea limpede că'n sufletul lui se dă o luptă aprigă, o luptă dintre acelea care te țin pe marginea unei prăpăstii. Și într'un târziu, când liniștea după întrebarea ducese arăta că e tot rândul fratelui Beatus să răspundă, el îngână mai mult pentru sine:

„Conștiința... mea!”

„Cum frate, tu ai conștiință alături de cea a lui Dumnezeu, cu care ne-ai arătat atât de amănunțit că ești legat pe veci?”

Fratele Beatus, ca și când n'ar fi auzit nimica, continuă:

„Conștiința... mea!”

„Dar în acea clipă se trezi. Iși dădu seama că s'a pierdut, c'a lăsat din sbuciumul lui să treacă o nelămurire în afară. Se simți mic și năpăstuit, blestemat și fără niciun sprijin. Iși simți păcatul lui cel mare, care-l făcu să scape acele vorbe fără noimă pentru alții, și-l simți cum crește ca o arătare de spaimă în întunec. Și deodată se sculă, trântind în mișcare lui grăbită scaunul și fără să spună ceva ieși din capelă, lăsând ușa larg deschisă.

Și'n stupoarea și liniștea în care rămăseseră cele două femei, pașii lui Beatus răsunară încă mult, ca un ecou îndepărtat de des-nădejde și de groază.

* * *

Deslănțuit, scos din făgașul liniștii lui aparente, fratele Beatus, ajuns în chilie, se aruncă cu desperare pe pat. Deacuma simțea

limpede că nu mai putea rămâne singur. I se părea că este cu pieptul deschis la margine de drum, iar fiecare călător curios se apleacă să privească durerile sfâșietoare ale inimii lui. Își desvăluisese fără să vrea slăbiciunea lui de om, și tot fără voia lui lăsa-se să cadă masca aceea de autoritate și tărie pe care-o purta fără semeție, dar c'o conștiință limpede că voia Domnului îl va ajuta să biruie păcatul.

Și mintea lui infierbântată începu să aiureze, să gonească fără stăpân, peste locuri și oameni, amintiri și dureri. Își aduse a-minte cum pentru întâia oară, cu mai mult de zece ani în urmă, în chiar săptămâna dinainte de Paște, ochii lui verzi, ochii lui pe care îi teama de atunci c'o furie nebănuit de mare, uciseseră pe copila acea blondă și nevinovată. Se întorceau dela biserică și'n drum, ajunse din urmă pe blonda Graziela. O strigă și ea se opri. El se uită lung la ea și-i plăcu. Și spuse o vorbă atât de nevinovată:

„Grazi, de ce ești astăzi atât de frumoasă!” Și o văzu îndată păbind. Figura ei frumoasă și rumenă se'nălbi, privirea începu să-i alerge și-și duse o mână la frunte. Apoi o cuprinse un fel de tremurat. El rămase ca'mpietrit în fața ei. Nu știu ce să facă, și, ca și când își presimți vina, fugii repede, după un gard și de acolo se pierdu în câmp.

Seara, târziu, când se'ntoarse acasă, află dela părinții lui că Graziela murise, pe seară. Murise din deochiu. Noaptea aceea de sbucium îi semăna cu cea de acum, numai că atunci era copil și disperarea nu se împletea atât de straniu cu neputința ca acum. Din ziua aceea Beatus nu mai îndrăzni să ridice ochii pe ceva. Și într'o zi, când simțea că nu mai poate trăi în felul acela, fugi de acasă. Rătăci mult prin pădurile și satele din munții țării lui. Oamenii îl priveau lung și bănuitor. Și atunci pașii își găsiră calea pe care o credea el firească: într'o dimineață de toamnă, rece și umedă, sună cu curaj la poarta unei mănăstiri din jurul Florenței.

Vieaja de mănăstire îi arată păcatul lui în mărimea care era într'adevăr. Și când această conștiință luă formă clară și puternică nu mai ezită, începu să lupte desperat spre a-și sălășlui doar pe Domnul în suflet. În acest chip credea că va putea pentru totdeauna să îndepărteze pe omul mic și plin de păcat. Și liniștea părea să prindă'n ființa lui chinuită loc. Când într'o zi un episcop avea să viziteze mănăstirea, iar fratele Beatus trebuia să fie acela care să deschidă poarta cea mare a mănăstirii la venirea lui. Se pregăti cu răbdare și cu mândrie. Cu mult înainte de sosirea acelei clipe solemne, Beatus, nerăbdător, mângâia verigile groase de fier dela poartă. Prin ochiul porții privea șoseaua care cotea de după un grup de pomi. Își amintește mereu atât de clar clipa aceea când după acel grup apare cupeul elegant al episcopului. Era deschis și'n mijlocul lui cu figura uscată și impresionantă ședea episcopul Paviei. Trăsura mergea la pas, și'n tot drumul ochii lui Beatus fixau acea arătare atât de majestoasă. Când trăsura se opri, și lacheul deschise ușa episcopul era mort.

Fratele Beatus nu-și destăinuise nimănui păcatul. Dar simțea nevoia să fugă dintre aceia în mijlocul cărora îi era teamă să nu i se afle păcatul. De aceea, cum, se află liber locul în castelul Serapinilor își oferî el serviciile.

Și sbuciumându-se în pat, ca un bolnav cuprins de friguri, își aminti și de privirea lui plină de mirare ce-o aruncă asupra castelului în noaptea sosirii și de focul ce i-a urmat în noaptea aceea de groază, când el zăcea în beciul castelului.

Prin fereastra deschisă a chiliei venea sgomotul ploii care siruia afară. Fratele Beatus incerca zadarnic să se liniștească, să-și găsească un punct de sprijin. Și din ce pornise totul? Că i se ceruse lui, să dea pedepse, el, care nu găsea destule pedepse să-și dea sie-și pentru păcatul lui cel mare. Și i se părea în noaptea aceea de chin cum toate fibrele sufletului său se încălesc cu șuvițele de ploaie și cum împreună se topesc într'un noroiu mare, lipicios, și nesfârșit de negru.

A doua zi de dimineață lumina străbătea cu greu în chilia fratelui Beatus. Nori cenușii și grei pluteau jos de tot, mângâind pământul. Șiruitul ploii nu înceta, încât prin întunerecul ce străjuia melodia ei părea o plângere tristă și sfâșietoare. Pe pat, tot îmbrăcat cum se aruncase desnădăjduit în ajun, fratele Beatus incerca să-și limpezească gândurile. Era o luptă obositoare. Din ziua din care deochiasse pe Graziela și simțise cum poartă în ochii lui cenușii secera morții, aceeași sbatere continuă, nu lua sfârșit. Dar până'n ajun își păstrase doar numai pentru ei secretul. Acuma se simțea trădat. Orice clipă i se părea că este un pas sigur către sfârșitul lui. Ca și când ar fi căzut pe-o pantă alunecoasă, simțea că timpul nu face decât să-l coboare cât mai adânc în prăpastie. Atunci îi veni în gând să fugă. Să caute din nou în acea alergare fără noimă, să uite totul și mai ales să se simtă cât mai sigur. Și'n sbuciumul lui simțea o teamă neînțeleasă ca o amenințare. Deodată gândul i se opri ca la un balsam, la figura pe care și-o amintea vag a principesei Lialula. I se părea că albul acela senin al feții ei, se întinde ca binefacerea unor aripi de inger păzitor. Și atunci simți în el un gând mai liniștitor, un sprijin, ca o insulă ce se ivește pe neașteptate în calea unui naufragiat. Dar un alt gând dureros ca un sfredel își făcu drum. Și-aduse aminte de Graziela, de plăcerea ce-o avusese de câte ori o vedea și de năpraznica ei moarte. Cu pumnii amândoi strânși la tâmpole, ca'ntr'un chin suprem, fratele Beatus căuta să-și afunde capul în pătura patului, să nu audă cum prin șiruitul ploii, străbate până la el cuvântul de groază ce-l aruncă oamenii și fug, aceluia ce poartă moartea în ochi: jettatoare, jettatoare.....

Către prânz fu trezit de-un servitor spre a fi chemat la masă. Se sculă cu trudă și picioarele și le simți grele ca de plumb. După ce se spală cu apă rece pe față se învioră puțin. Și gândurile îi apărură mai blânde și mai împăciuitoare. Ii păru bine și coborând treptele se simți chiar mulțumit că va revedea figura aceea atât de frumoasă și blândă a principesei Lialula.

Ca și când toți comesenii ar fi bănuț în el un sbucium aprig, îl menajară și nu-l întrerupseră prea des cu întrebările. Așe că masa trecu liniștită, fără a-i adăuga noi motive de neliniște. Dar când se ridicară dela masă, se trezi fără să vrea față 'n față cu ducesa de Tiatorino. De data aceasta o privii atent și serios. I se părea că are o față bună și îngrijorată :

„Frate Beatus, pari grozav de bolnav!“

„Da stăpână, sunt bolnav, dar nu la trup, ci sufletul“.

Spuse vorbele mașinal fără să-și dea seama că adaugă la confuzia din ajun încă o nedumerire. Ducesa îl privi lung și inciudată :

„Totuși frate, trupul ți-e bolnav, sufletul tău nu se poate îmbolnăvi. El are liniștile cele mai senine, acelea pe care numai Domnul le poate da!“

Fratelui Beatus îi căzură bine vorbele. Nu simți intenția Ducesei de-a-l menaja și crezu adânc că 'ntr'adevăr nimeni nu se alarma de afirmațiile lui.

Se retrase în chilie mai liniștit. Dar când încercă să se adâncească în meditațiile lui atât de îmbărbătătoare se simți ca zdrobit. Aproape târându-se se culcă în pat și așteptă prin clipele acelea de liniște care creștea 'n urechile lui, mare cât un necuprins, să se săvârșească cumva trupul acela care nu mai putea suporta greutatea unui sbucium atât de mare.

Boala fratelui Beatus ținu mult. Zilele treceau ușor, dar săptămânile se încheiau cu dureri mari. În fiecare Sâmbătă fratele Beatus se pregătea că a doua zi, Duminecă, să se scoale. Dar cum se ridica, în cap simțea săgetări aprige, iar privirea i se 'ncețoșa. Și zdrobit începea o nouă săptămână de zăcut.

În tot acest timp primi de două ori pe ducesa de Tiatorino. Și-o rugase să dea ordine să nu-l turbure nimeni. Și 'ntradevăr nimeni altul nu-i călcă pragul în tot acest timp.

* * *

Într'o după amiază, cu lumină multă și cu ciripit vesel de păsări, în ușa chiliei fratelui Beatus se auzi o discretă bătaie. Cum nimeni nu răspunse, ea se repetă mai insistent, dar tot atât de ușor. Fratele Beatus se desmetici cu greu. Era obișnuit cu pașii grei ai servitorilor și cu intratul lor brutal. Simțea de data aceasta că-i ceva nou, dar nu-și dedea bine seama. Aproape în vis, cu gândul aiurea spuse un „întră“ care semăna mai mult a oftat.

Și 'n cadrul gotic al ușii sărace de chilie apăru principesa Li-lula. Fratele Beatus rămase cu ochii mari deschiși, țință la acea arătare care lui, în starea de amețală care se găsea, părea mai mult o făptură de vis, decât o realitate. Dar văzu cum fața principesei zâmbește, cum ea închide ușa și cum, cu pași ușori ca de fulguit, se apropie de pat. El tot cu ochii mari o privea. Și urechile îi auziră atunci un murmur ca de izvor, firav și plin de melancolie :

„Frate, suferi mult?“

În minte despărțea cuvintele în silabe ca și când altfel nu putea bine prinde înțelesul. I se părură stranii și fără sens. Parcă nu-

erau spuse lui. Și privind-o pe principesa Lialula drept în ochi începu să se mire de chipul acela frumos și palid, care ședea la capul patului său ca un arhanghel.

Și deodată văzu negru. Lialula plecase, camera era goală și parcă un vârtej agita părășii care stăteau să se năruie. Și el în mijlocul furtunii ținea ochii fixi după aceea arătare care dispăruse atât de ușor precum venise.

* * *

În seara aceea chiar principesa Lialula muri. Nu scoase nici o vorbă, mută, cu pivirea prerdută ca 'n aiurare aștepta ceva. Când moartea își flutură aripa-i neagră deasupra capului ei, Lialula zâmbi trist și cu ochii întredeschiși pași în cealaltă lume.

Fratele Beatus nu știu nimic. Nu auzi nici zarva nemaipomenită care se iscă în cetate, nici clopotele ce sunau toată ziua și nici plânsetele fără de sfârșit din ziua înmormântării. Se mira doar că nimeni nu-i mai calcă în chilie, nici servitorul care-l întreba în fiecare zi, de trei ori de-i trebuie ceva și nici ducesa de Tiatorino. Ce-l surprinse însă era că nu i se mai aducea nici puținele bucate ce le mânca. Și-i lipsea mai ales apa. Cam în a patra zi dela vizita principesei Lialula, fratelui Beatus i se termină și ultimul strop de apă, așteptă, socotind că poate în truda lui nu putuse număra bine zilele care se scurseră și că, poate, nu trecuse nici o zi. Dar spre seară în febra lui, gura îi era uscată ca o piatră incinsă și 'n gât simțea cum i se lipește tot mai stăruitor o neînțeleasă greutate. Atunci se sculă agale și aruncându-și rasa pe umeri, împletecindu-se, începu să coboare treptele chiliei. Dela primii pași îl întâmpină un miros înțepător de tămâie. Cu cât cobora, cu atât nările îl simțeau mai pătrunzător. După ce trecu de primul cot al scării, zări în fundul coridorului ceva neclar, în jurul căruia ardeau lumânări. Se rezemă de zid să privească. Și 'n timp ce clipele treceau încet, ochii i se obișnuiră cu întunerecul. Jos, în capul scării, era un altar improvizat, cu 'n enorm crucifix, împrejmuit de lumânări care pâlâiau anemic în sale neaerisită. În fața lui era o grămadă nedeslușită. Cineva se ruga. Crezu că este o arătare, atât de mult nu-i înțelese rostul. Și 'ncet coborî mai departe. Dar la un moment dat, cel ce se ruga, ridică capul și la văzul fratelui Beatus, plecă ochii în jos, ridică două degete în sus și strigă cât îl ținu gura: „Piei diavole!”

Deodată, din firidă ieșiră doi soldați înarmați, în armură și zale, cu coiful pe cap și viziera lăsată. În mâini aveau lungi sulite. Când dădură cu ochii de călugăr, se repeziră la el și apucându-și lăncile din partea cea mai de jos îl împinseră cu ele înapoi în chilie. Din prag îl izbiră atât de tare încât fratele Beatus căzu pe lespezile chiliei lui.

Nu își veni în fire decât noaptea târziu. Un vânt prelung fluera sinistru prin cetate. Se părea că gem din adâncimi lighioanele pământului. Prin fereastra deschisă câte o fâșie de aer rece mângâia fruntea înfierbântată a fratelui Beatus. Și 'n întunerecul acela care

gemea, Beatus se sculă în picioare. Se simți zdravăn și puternic. Iși aminti limpede totul. Și înțelegerea îi veni tot atât de repede. Disigur, își zicea el, murise și Lialula, iar el era socotit de înfrățit cu diavolul. Și fratele Beatus privind la cerul greu ca plumbul, cum goneau pe el umbrele nopții, cugeta la pregătirea sufletului pentru ultima și cea mai grea a lui călătorie.

* * *

În sala de judecată îl duseră legat la ochi și împins de subțiori de două lănci puternice. Un scaun i se potrivi la spate și fu împins să șadă pe el. Fratele Beatus ascultă. După felul în care ecoul se plimba, socotea că trebuia să fie într'o sală mare, înaltă cu multă lume. Auzi fel și fel de șoapte, mai tari, mai încete, mai speriate și mai liniștite, de femei și de bărbați, de copii și de bătrâni. I se părea că stă într'un stup de albine. Incepu să-i placă. Găsi că este deplin singur cu sine și asta-i era o fericire. Gândurile-i putură astfel sbura spre Domnul dela care aștepta ultimul semn.

Într'un timp se făcu mare liniște. Se auziră pași gravi care calcă agale pe lespezi și covoare. Sgomotul soldaților ce se sculară și-și potriviră lăncile. Mișcat de scaune și scârțâit de uși. Și peste tot o liniște care prindea un fel de poșghiță. Cineva îl împinse dela spate, făcându-i semn să se scoale în picioare. Fratele Beatus o făcu ușor. Se simțea ca un fulg, trupul nu-i punea nici o piedecă.

Și de undeva, din sala aceea mare, porni o voce sonoră, care se vedea că era obișnuită să poruncească:

„Ființa din fața noastră a fost un frate creștin, fratele Beatus. Pentru păcatele lui fără seamăn, diavolul i-a pus stăpânire pe suflet. Astăzi îl vom judeca pentru vinile lui pământești“.

Și-un murmur împânzi sala, ca vântul pădurea. Se auziră glasuri care cerură liniște. Și-o altă voce, pițigăiată și, fricoasă începu să nșire păcatele pentru care fratele Beatus trebuia să moară:

„A adus diavolul în castelul Serapinilor de-a ars“.

„A jignit pe ducesa de Tiatorino, nevrând s'o privească în ochi. Desigur că de-o privea diavolul l-ar fi îndemnat s'o ucidă“.

„A jignit casa Domnului în cetatea Kronin, pronunțând rugăciuni cu înțelesuri necurate“.

„A contrazis pe ducesa Tiatorino și pe principesa Lialula, spunându-le că Domnul nu există, ci doar conștiința lui“.

„A ucis cu privirea lui păcătoasă pe principesa Lialula, deochind-o“.

„A putut să stea două săptămâni fără apă și mâncare în chilie. Desigur că numai diavolul l-a ajutat să nu moară de foame“.

„Mai în fiecare noapte se vedeau diavoli sbătându-se la feastră chiliei. El le arunca mâncare să-i astâmpere“.

Fratele Beatus asculta liniștit ca și când n'ar fi fost vorba despre el. Nu se gândea nici la micimea sufletului omenesc, nici la negrul lui păcat care ucidea c'o privire orice i-ar fi plăcut. Simțea un fel de încântare că i se apropia clipa ispășirii. Și la acest gând, sub gluga aceea care îi astupa capul, figura lui blândă zâmbea fericită.

Discuțiile urmară mult timp. Dar nici pe acestea nu le ascultă. Când i se puse la urmă întrebarea dacă mai are de spus ceva, murmură mai mult pentru sine, încât nici nu fu auzit:

„Domnul e mare și puterea Lui nemărginită“.

* * *

Dimineața în care avea să fie ars pe rug se ridică limpede. Cerul era de-un albastru străveziu. Se părea că lumina din el deschide căi neumblate.

Pe fratele Beatus îl pregătiră din vreme. Ii puseră pe trup un fel de sac de pânză aspră de cânepă. Il legară la ochi și pe cap îi așezară coiful de batjocură al vrăjitorilor. Și astfel, dimineața de tot, îl porniră pe jos în piața cetății Kronina unde se ridică rugul. Mulțimea era veselă și-l striga în fel și chipuri. Fu lovit și cu pietri, fu și scuipat, fu și înțepat. Dar nu simți nimic. I se părea doar că trupul îi este mai ușor, tot mai eteric. Când ajunse la rug, se urcă pe trepte sprinten și drept. Nu avea nici o clipă de ezitare. Se întoarse singur cu spatele la stâlpul de care-l legară cu funii groase. Atunci se făcu o clipă liniște. Se auzeau murmure de rugi și pași de mulțime ce se apropie. Bănuî că s'preoții și tot clerul care trebuia să fie mărturie. Apoi auzi sgomotul crengilor și lemnelor aruncate la picioarele rugului. O așchie ruptă sări până la picior. Înțepătura i se păru o ciudată atingere, parcă nu mai era trupul lui cel ce-o simți. Și deodată un miros înecăcios de fum îi atinse nările. Și murmurul mulțimii se opri ca prin farmec. Fratele Beatus începu să simtă în invăluirea de fum o îmbrățișare caldă. I se părea că valuri făcute din șuvițe de soare îi scaldă trupul. Incolăciri ciudate îl mângâiară. Aici mai calde, aici mai reci. Și nu dură mult până simți spre brâu o mare fierbințeală. Se mișcă puțin, își dădu seama că nu mai are sprijin. Picioarele nu le mai simțea, iar tot trupul i se părea că plutește.

Și 'n fericirea acelei clipe, legătura dela ochi îi căzu. Ochii i se deschiseră fără să vrea. Nu văzu decât fum incolăcit până 'n bolta cerului. Apoi, zări o clipă doar, prin fumul ce se involbura, crucea neagră cu Christul de argint, pe care o purtaseră afară la locul osândeii lui. Și atunci se pierdu în admirarea ei. Pe figura lui Christ juca în luciri roșii, focul. Și fratelui Beatus îi plăcu figura tristă a lui Christ. Dar când privea mai pătrunzător chipul Mântuitorului, crucifixul sub o putere de neasămuit, se sfărâmă în mii de bucăți, care se risipiră ca și fumul peste locuri și oameni.

V. BENEȘ

ION AL POPORULUI

*M'am vrut de-atâteaori un rapsod anonim,
O liră atârnată de-un copac,
Un mormânt fără cruce în țințirim,
Neîngrijit și sărac...*

*Să spun simplu, pe înțelesul tuturor,
Cu mireasmă de șuer
Poeme care să se prelingă 'n popor
Ca o adiere de fluer.*

*Vorbele lor, uneori rostogoliri de stânci
Și scâpărări rebele
Inima poporului în colcăiri adânci
Să se regăsească în ele.*

*Alteori ca apa Mureșului lin
Să curgă ritmurile moi
Ca șoaptele dulci pe jumătate suspin
Când trec zefirii prin foi...*

*Ca pe-un cântec al tuturor, țara și anii
Mai departe, mai departe
Să le soarbă viața cărturarii, țărani
Ca dintr'o carte...*

*Și așa poemele simple și anonime
Ca apa limpede a izvorului
Cântate, să se creadă în mulțime
Că-s născocite de vreun Ion al poporului...*

VIAȚĂ, ALELUIA!

Razele lunii, ispitiitor mister
Joacă în Mureș o lumină de aur...
Acestei nopți însetat îi urmăresc
Nearătatul tezaur.

Dacă aș fi acum în puterea melodiilor
Cântate de diecii Răsăritului,
Mai presus de ele totuși m'ar alunga
Fiorul infinitului.

Până la stele dac'aș putea să mă urc,
Ca pe-un trotuar să mă plimb prin spațiu,
Mi-ar rămânea nepotolit în piept
Al dorului nesațiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Căci gustând din fericirea Sfinților
Și din secretul minunilor,
Le-aș intona totuși imn nopților,
Ploilor, soarelui, furtunilor...

Vrâsta lui Matusalem: — anii-mi un fir de praf
Lângă anii acelaia,
Nici atunci n'aș înceta să-ți cânt
Viață, Aleluia!

NORII, NOAPTEA

Această noapte norii înnebunite mânze
Corăbii învrăjbite cu sfârtecate pânze
Pe mări imaginare purtate de furtună
Redus la jumătate un bolnav disc de lună
Nălucă neadormită cătând o radă 'n larguri
Lumina și-o tot pierde prin sulii de catarguri
Zădarnic te mai caut odihnă nicăirea
În urmă neînceputul, în față nesfârșirea
Când astrele dau licăr împrăștiate faruri
Pe-o mare 'nvolburată cu foșnet de avataruri
Din colțul meu de lume, fund de ocean himeric
Uimit contemplan hăul furtunii de 'ntuneric —
Tot una-i în genună adâncul sau înaltul
Aștept de-acum zădarnic să mi-o explice altul...

NOI, STÂNCILE...!

Vezi aburii, norii
Cât depărtările, adâncile —
Asemeni lor, voi călătorii,
Noi, stâncile!

Nemărginirea apelor, marea
Și 'n oglinda ei chipul, —
Voi, mugetul și clătinarea,
Noi, țărnel, nisipul...

Voi, foametea, puhoiul, lăcustele,
Răscoalele vântului...
Noi, holdele, fânețele, pusele,
Mireasma pământului.

Bulbuce-vi-se gușile cât Marea Moartă
Reînvie-și trecutul, păgânii, —
Voi, trecătorii grăbiți pe la poartă,
Noi, stâlpii, bătrânii.

Voi, spaima, neliniștea, urile,
Sclipirea 'nșelătoare, sunetul,
Noi, Mureșul, tăcerile, pădurile,
Fulgerul, tunetul...!

Peste albul nepătat al zăpezilor,
Voi, ghiara ce-aduce pierzania,
Și lanțul cu scârțâitul obezilor, —
— — — — — — — — — —
Noi, Transilvania...!

TEODOR MURĂȘANU

ASPECTE DIN LITERATURA NEO-GREACĂ

PE MARGINEA ANTOLOGIEI DOMNULUI BEZDECHI

O traducere a poeziei grecești se impune dela sine și prin sine, cu atât mai mult atunci când ea este opera unui profesor universitar de erudiția și vocația literară a d-lui Ștefan Bezdechi, eleanistul care îmbrățișează în cercetările și interpretările sale nu numai filosofia și poezia greacă veche, ci și reînvierea ei sub forma bizantină, umanistă și neo-greacă, dându-ne cu egală îndemănare într'un singur an (1939) Platon (Fedru trad.), Nicephor Gregoras (un manuale de philosophie a l'usage de dames), Nicolaus Olahus și Antologia poeziei grecești (1800—1930).

Imprejurarea că o asemenea muncă se asociază în mod binevenit a actualei strădanii colective de a se menține cât mai strânse străvechile legături culturale dintre Țările Balcanice, imprumută întregului semnificația de gest invitativ pentru prietenii noștri dela Miazăzi să încerce a ne da un răspuns similar, difuzând printre ei ceea ce avem mai frumos în specificul nostru. În ultima analiză e vorba de un autoserviciu pentru fiecare, căci un popor ia mai ales atunci, cunoștința de proprietățile valorilor sale spirituale când și le compară cu ale altuia, în special cu unul vecin sau înrudit prin peisaj, trecut, destin. Aceeși piatră de încercare a istoriei, învinsă de fiecare într'un anumit chip, apoi rezistența sau asimilarea fără alterare, a elementelor de influență comună dovedește tăria și stilul unui neam. Astfel, întrucât este posibilă și fructuoasă comparația, atunci când se aplică popoarelor scandinave, latine, sud-americane, sud și nord-slavice, sociologia comparată sau literatura comparată, este chiar obligată să ia sub unghiul ei de vedere desvoltarea artistică și generală a popoarelor balcanice. Numai prin precizarea zonei de radiere a anumitor idei și forme, fie în literatura poporană fie în cea cultă, ne explicăm evoluția națională și contribuim totodată la progresul acelei râvnite literaturi generale pe care o definește Paul Van Tieghem ca ansamblul cercetărilor „care au ca obiect grupuri de fapte comune mai multor literaturi în aceeași epocă”, cum ar fi petrarchismul, iluminismul, romantismul, realismul, simbolismul. Sub acest raport, nici o literatură europeană nu poate neglija pe celelalte: fiecare dăruiește și primește — în osmoza spirituală a unui veac — în așa mod că elevul de ieri poate deveni maestrul de mâine.

Comparațiile înlesnite mult prin traduceri, au avantajul de a caracteriza curente și nu mai puțin familii de spirite ce se ignorau

și cari se unesc și se regăsesc astfel pe deasupra granițelor politice, încurajându-se reciproc. Este și cazul nostru și al tuturor vecinilor. În afară de literatura rusească, care ne invadează ca o modă din răstimp în răstimp, arena literelor, noi am închis până de curând acea albie firească a împrumuturilor dintre noi și creațiile poloneze, cehoslovace, maghiare, dar mai ales dintre noi și cei cari ne epitează „balcani” cu acelaș dublu haz cu care îi stigmatizăm noi. Abia în ultima decadă, animate deopotrivă de dorul de auto-lămurire și de împrietenire, catedre și specialiști, diletanți și nevoiași și-au orientat atenția spre schimbul maghiaro-român ca: dd. Kis, I. Chinezu, Gheza Tabery, G. Cristof, Arpad Bitay și spre cel slavo-român ca Elena Eftimiu, B. Pissarov, Dusza Czara, Mihail Straje, G. M. Ivanov, N. Crevedia, care are în manuscris o antologie a poeziei bulgare și V. Cristu, care e pe cale de a-și tipări antologia poeziei românești în limba bulgară. Cu toate că înțelegerea balcanică și-a propus până și schimbul unui anumit stoc de filme balcanice și de reprezentații teatrale, lipsește atât modalitatea elementară de cunoaștere a scrisului contemporan a fiecărei țări, cât și studiul amănunțit despre colaborările anterioare. Istoria, filologia și folklorul își face datoria repetând și întărind „descoperirea” că suntem uniți în aceeași contemplație a crucii și cupolei bizantine, că aceleași mituri trăesc în haine noi și în amestecuri care instalează pe un Sfântu Nicolae ca patron al corăbiilor turcești sau cântă pe un Marcu Crăișoru sau un Iancu Jianu ori nu știu care dintre haiduci, clești și uscoci, ca și cum ar fi trăit peste toate plaiurile în toate timpurile. Se corporează apoi de obicei, adevărul comuniunii de legende, care spune că cel care a construit mănăstirea dela Curtea de Argeș, sau dela Scodra se aseamănă perfect cu cel care a ridicat fortăreața dela Preslav sau puntea peste Arta ca unul ce și-a îngropat întru împlinirea legământului lui de artist ceace a avut mai drag pe lume. Un pas decisiv spre precizarea întinderii acestor motive a fost făcut la noi de către d. Petre Caraman, Radu Gyr și Anton Balotă. Se poate afirma că avem numeroase studii despre influența slavonă în limba și literatura noastră, începând dela cărțile religioase și cele populare, dar prea puține despre replica românismului ca ocrotitor și pilduitor pentru renașterea bulgară sau ca inițiator al extensiunii romantismului francez în toată peninsula. Un paralelism care ar arăta cum ne-am scuturat cei dintâi de un grecism pe care l-au detestat și grecii și ar merge până în prezent când prin scriitorii greci de origine aromână și prin ritmul ce l-am imprimat — alături de italieni — începuturilor scrisului albanez, deținem o incontestabilă regalitate literară, nu ne poate așeza decât în cea mai strălucitoare lumină față cu starea de debitori a unui trecut mai îndepărtat. Alături de informativul și migălosul volum al d. Cartoian, apărut tot anul trecut, elegantul volum al d. Bezdechi repune indirect chestiunea mai ales că e însoțit de o scurtă dar aprofundată privire asupra etapelor istorice ale literaturii neo-grecești. Urmează să avem la îndemână și o antologie a prozei, a teatrului neo-grec pentru ca să avem prilejul de a ne rosti cu exemplificări în sensul întrecerii no-

rocoase între două ginți, ai căror descendenți nu-i desmint deși au fost supuși aceluiași vicisitudini aspre. Poate, tot d. Bezdechi sau dd. Mistakide, Nolla sau I. Scrima, care au probat eforturi în acest sens, să se ofere încurând curiozității publicului românesc. Până atunci să urmărim ceea ce se desprinde din succesiunea școlilor literare — căci acesta este criteriul care prezidează la întocmirea cărții — după aranjamentul uzual.

Ne întâlnim abinițio cu arhicunoscutul la noi A. Hristopol, contemporan cu Văcăreștii, și aproape de ei în versificație ca și în tematică :

Orb Amorul purcedea
Și pe drumuri rătăcea ;
Râsul tuturor era
Ori și unde se ivea (Dragoste)

Nu găsim însă tot la capitolul „Precursorii” pe aromânul Veleşținean și capul de revoluție Riga Fereul, poate tocmai fiindcă are mai multe fapte îndrăznețe decât poeme, aparținând istoriei politice.

Din Școala Fanariotă cu rolul ei mare dar și nefast, analog latinistilor puriști, prin întronarea limbii din textele clasice bisericești în dauna tinereții și prospețimii ce mijea după 1821, ne oprește „Pentru Libertate” a lui A. Suțu și „Seara Erotică” a lui P. Suțu, dar mai ales „Lauda de Dimineața” a lui Ranga B., precum și poeziile lui G. Zalacosta, redată într’o metrică ce parcă ne aduce parfumul aristocrat dar cam dulceag în care s’a învălît după ei până la 1880 întârziatul reviriment neo-elenic. Urmează ceea ce s’a denumit „Școala din Eptanisos”, unde se resimte acel viu și productiv contact cu nouile mișcări ale apusului, pe urma căruia a germinat și la noi prima poezie de autentică sensibilizare și meditație. Cele șapte insule care nu suferiau greul jug turcesc au de fapt un rol imens în formarea climatului moral și artistic al noii Hellade. Autorul de o rară adâncime umanistă al „Cărților Impresurate” și al imnului național grec, Denys Solomos cântă acum patria și libertatea ca acele dintât bunuri spirituale animând o întreagă pleiadă prin îndemnul său : „Dacă închizi Grecia în inima ta, vei simți crescând în tine toate mărețiile”. Un imitator ca Marcoras, un sonetist al uitării și liniștei neantului, crescut la umbra lui Schopenhauer și a budismului, Mavilis, într’o excelentă transpunere a neuitatei lui „Lethe” sau un tributar al italianismului, Manusos ca și savantul și pușin artificialul Corfiot, Polylas și încă vre-o cinci mai puțin importanți sunt trecuți în revistă de traducător cu toată atenția și acomodarea lirei celui ce vrea să fie complect. Ne place să subliniem însă că în ordinea paginației sunt înșirați întâi A. Kalvos și A. Valaoritis, doi poeți cari nu sunt deloc facili în odele și baladele lor. Primul reprezintă cea mai mare strălucire a unei strofe și unei limbi aproape de cea veche și totuși nouă, iar al doilea unește pe Ionieni cu Continentalii ca un fel de Alecsandri grec de origine aromânească. Nedreptățit în cele ce are mai original în grecește ni se pare a fi numai I. Papadiamandopulos (cunoscutul Jean Moreas din Franța), pe care dealtfel, îl găsim amintit în anexa în proză a volu-

mului la locul alături de Parashos, „un fel de Bolintineanu al poeziei grecești”, de Spiridon Vasiliadis „care ne amintește prin unele laturi pe Depărățeanu” și de alți exaltați ai romantismului ca Aristomenes Provenenghios, al cărui misticism panteist ne este împărțat și până la deplina sugerare a tainei din alegorica „Cetate Scufundată”:

Ca 'n vis matrozul câteodată
Aude cum spre dânsul vine
Dela cetatea îngropată
Dangăt de clopote divine.

Din asemenea piese întrevede oricine caracteristicile Școlii Fana-riote prelungite în „Vechea Școală din Atena” cu toată superficialitatea de sentiment și expresie, în contrast cu fantasticul și lexicul sguduitor al celor din cele șapte insule. Se observă strădania d. Bezdechi de a sesiza fiecare nuanță a simbolurilor mitologice așa de des utilizate, precum și metrica proprie, de aceea avem repetarea unei supărătoare maniere de a exprima încontinuu prin inver-siunea genitivală. Până aici aceasta nu este în contrast cu progre-sul poeziei noastre concomitente ci mai repede se redă astfel su-fletul epocii corespondente. De aici înainte însă traducătorul are tendința de a înlătura genitivul și a-l înlocui prin construcții con-trare cu prepoziția de, căci și limba greacă își schimbă culoarea. Doi poeți, unul cu totul senin Vizinos și altul profund trist Crystallys, amândoi unici în felul lor, nu numai fiindcă primul este un epicureic modern, iar al doilea un adevărat valah slăvitor al mun-ților cu idile păstoreștii, ci mai ales fiindcă ei caută un nou făgaș limbii literare, oscilând între cei vechi și cei noi până la a fi ger-menul unei revoluții. Ei nu se încadrează în sânul nici unei grupări cu idei prestabilite ceea ce a determinat pe criticii greci și pe tradu-cătorul nostru să-i înfățișeze cu prisosință într'o nimerită transpunere. Citiți „Aș vrea să fiu un celnic”:

O, Doamne, aș vrea să fiu un cioban, să fiu un mare celnic
Viața la stână să mi-o duc, în crânguri, în pustie
Nenumărate oi să am, să am de capre turme,
O haită de câini ciobănești și locuri de pășune
În timpul verii sus la munți și iarna la câmpie.

sau „Vulturului” și îl veți auzi pe Crystallys ca și cum s'ar expri-ma în limba lui de sânge

Vreau din stejari, o vulture, să mă hrănesc cu ghindă
Brânză de ciută să mănânc, de capră neagră lapte;
S'aud în juru-mi cum foșnesc molifții, oțetarii;
Printre prăpăstii să mă plimb și printre stânci răpoase,
Cascade în văzduh căzând, să văd în dreapta, stânga...
Vreau să ascult cum își ascuți pe pietre a tale ghiare,
Chemarea-ți aspră să aud și să mă uit la umbra-ți.

Pe-acest pământ ce ne urăște,
Și 'n acest trai ce ni-e dușman,
Unde nimic nu potolește
Necazu amar, necazu avan
Ce ca tiran ne stăpânește.

Te arăta-și Tu, o divină
Vedenie, pe neașteptat
Și inima-mi de soare-i plină
De flori, de cânt întraripat..
De ele toată țara-i plină.

Agonica suferință a desrădăcinării se potolește și ea la un Lauras :

În străinătatea neagră țara mea eu mi-am aflat
Într'un sat unde 'n crepuscul umbrele se 'mbie
Când bătrânele ațâță focurile pe 'nserat
Și când argații-au încetat

Lucru 'n vie.

În Provinciarele a lui Atanas, în Femei cari Trec a lui Uranis sau
Lucruri Omenеști a lui Karavidas nota dominantă este tresărirea tana-
tică ce o lasă spectacolul eternei treceri :

La mine, cel hoinar privesc ciudat
Provinciale Doamne, neschimbate;
Cum plec, s'așează la pian 'ndat
Să-și dreagă inime descordate

Dar golul vieții lor nesfârșit
Nimica să-l umple nu mai poate
Câte astfel de matroane-am întâlnit !
M'or fi uitat ? Eu mi-amintesc de toate

Trebuie să insistăm acum asupra faptului că se îndesește la cei noui
șirul poemelor filosofice de înaltă și răscolitoare muzicalitate cogi-
tațională. Uranis se roagă :

O Doamne 'n noaptea asta grea de iarnă viforoasă
Când ingerii din locul lor cu primăvară pururi,
De pe balcoanele pustii plecați privesc pământul
Și cu petale de-albe flori i-acopăr rotogolul
Ce se întoarce fără glas pe nesfârșita-i cale;

La cei care veghează trezi să se-odihnească alții,
La cei stingheri și la cei buni, cei prigonți de soartă
Care să plângă nu mai pot pentru că prea mult plâns-au;
Gândește-te, o Doamne, câți meniți sunt pe-astă lume
Să se târască încovoiați, să se trudească fără
Să poată în biserică să între, mângăerea
Spre a afla, căci glasul lor sărman atât de slab e
Iar tronul tău e-atât de 'nalt, atât de sus în ceruri!

Pe când decurând sinucisul Karyotakis se întreabă :

Ne-o fi vreodată hărăzit de soartă
Să mergem într'o noapte să murim
Pe țărnul inverzit al țării noastre?

Ținându-ne de mână blând bunica,
Cum vom închide agale, agale ochii,
Ne-o povesti ca într'un basm, palidă
De amarul vieții, iară luna
S'o cobori, precum o lampă, la picioare
În clipa când dormi-vom cea din urmă
Oară pe țărnul verde-al țării noastre
Și dulce adormi-vom ca și pruncii
Ce-au plâns întreaga zi și 's oboșiți.

pentru plecarea în țări străine sau pe tărâmul uitării de veci, ori spovedania ușoară și duioasă durerilor înăbușite. Suntem cu aceștia pe linia Ionienilor și a celei mai grecești poezii. Cele două piese (Tristețe de Toamnă și Corabia Viselor) ale lui Hagiopulos, încadrat tot aici ca fiu al Rumeliei ca și Palamas, răsună în suflet mult timp după lectură ca ecoul unor stări vagi, brumate de melancolie, prin care se anunță zorii simbolismului:

Fărăme e a visurilor navă
Și-s risipite vecele...
Iar tu, hăt! de departe,
De dincolo de mare,
tot mă mai chemi, mă mai aștepți,
Crăiasă a durerii
Ce visele vrăjești.

Pasul înainte care se observă la „Poezii din generația de după Palamas” — cum nimerit au fost trecuți în istorie — ar fi la Griparis, Malacassis, Papantoniou și îndeosebi Skipis, sentimentul unei prezențe divine a destinului învelit în difuze aluziuni la Ulyse și Apolo, cari se vor neo-clasice și sunt de fapt variante pe leit motivul desprinderii de țărâm și întoarcerii din călătorii:

Pericesc pe acei ce putură,
După ani de colind prin străine
Stăpâniri, ca Ulyse, feciorul
Lui Laerte 'napoi să se întoarcă...

· · · BCU-Cluj / Central University Library Cluj

A ta 'ntoarcere nimeni nu va
S'o aștepte, iar casa-ți pustie-i
Unii-s morți sau răniți iară ceilalți
Nu doresc înapoi să te vadă.

Să nu-ți pese! vreun templu a lu-Apollon
S'o afla în ostrovu-ți. Acolo
Să te rogi, dacă crezi că ești vrednic
Să mai cânți cumsecade din liră.

dar totul este de natură de a trezi în noi duioșia însă nu reușește decât să ne sgârie sensibilitatea, datorită acelor lamentații de neînlocuit în românește cari pentru noi au un efect tern. Te rog s'o știi, Îți jur, sârmano și o mie și una de oh-uri și ah-uri plasate lângă minunate imagini concrete. Oricât ar fi de poetice în original ne șochiază în traducere. De aceea notăm, că s'a tradus pe drept cuvânt mai și bine înțeles mai isbutit din Lambru Porfiras, un liric veritabil, contemplator nostalgic al devenirii vieții și al bucuriilor simple, ureche de neam pireot aplecată „Glasurile Mării” cum se întitulează volumul lui postum pentru sensul elin al căruia transcriem:

Azi iar e țărâmul însoțit și plin e de lumină
Drumul pustiu ce șerpuie lâng'ale mării ape;
Primele ploii au alungat a verii vreme lină,
Dar sumbra toamnă încă nu-i de noi așa de aproape

E-atâta liniște 'n văzduh și-atât senin 'n zare,
Încât corăbiile 'n larg, cu vecele întinse
Pe loc au stat — ia uite-te! — căindu-se (tmi pare)
Că 'n neagră străinie merg din țărmi de-argint desprinsе.

Acum și 'ndoliatul fum dela vapoare 'n roate
Incrementit ca într'un nor, în ceruri ancorează.
De-a vieții trudă odihnesc în juru-mi toți și toate;
Numai pe-al țărmlui nisip de aur, mai viază

Talazul, o senin, venind agale legănat.
El vrea să-ți iniiripe-un când -- serbarea ta îl cere --
Dar nu cutează a-l cânta crezând că e păcat
Să-ți strice-al bucuriei har ce tu 'l afli 'n tăcere.

Totuși o neadecvată părere ar putea să-și facă cineva despre cea mai remarcabilă apariție de după Palamas, care este Anghelos Sikelianos, un poet atașat organic tuturor palpitărilor cosmosului și națiunii ca și celor intime. El e mult mai afirmativ în ce privește plenitudinea vieții attice și mai puțin mohorit și frământat ca Palamas; de aceea un profil spiritual linear, o sobietate în stil și o lume de asociații poetice inseparabile îl depărtează de tălmăcirile pentru marele public. Dintr'un ciclu de sinteză: Conștiința Țarinei Mele, Conștiința Rasei Mele, Conștiința Femeii și Conștiința Credinței, găsim în antologia noastră numai un crâmpei, dar ce este drept foarte bine ales și redat. Cităm părți din traducerea Conștiința Femeii:

Pe lespede din prag
Chiar de ți-ai scrie numele, o, fată!
El nu va rămânea acolo

Tu, fata mea, când te-ai da jos în vale,
Să mi' te sui până la brâu puțului,
Să bei din mâna-mi ultimul pahar,
Rămas bun luându-ți dela apa locului
Bea apă câtă-ți cere inima
Și ce rămâne fi-va pentru maică-ta,
Ce inima-și goli de-atâta plâns.

Tu, fata mea, în casa unde mergi,
Când treci din o odaie într'alta,
Pășește așa să nu se-audă nici-un svon de pas.
Să-ți fie inima ca și la șarpele din casă
Și 'n fața omului tău stai drept cumpănă.

Să fie-al tău somn curată temelie.
În cele patru colțuri ale casei strălucească
Purtarea ta, și des de dimineață visul
Să poată spune zilei ce răsare: „Ești a mea!”
Pornește acum! Deschisă-i ușa 'n fața ta.

În general, femeia în poezia greacă este prezentă și slăvită în toate gamele, dar mai ales ca întrupare a frumuseții și sfințeniei, apoi ca principiu al creației vitale și al familiei, împrejmuită natural de o atmosferă pe care o numim penelopiană. Pagini din poezii ce aparțin așa zisei „Școala Engleză”, fiindcă inițiatorul ei, Al. Pallis, traducătorul în demotică a lui Homer, a trăit la Liverpool, vine în ordinea fixată de către d. Bezdechi parcă anume pentru a confirma o tandrețe mișcătoare și un cult pentru feminitatea pură. Dacă la „Mesolonghitul” lui Pallys răsare imaginea eroică a iubitei unui soldat al libertății, care, înconjurat de dușmani, înfinge pumnalul în pieptul ființei celei mai apropiate,

Lui Despo, care flămânzea și ineta cu mine
Și îmbrăca în frumusețea ei păduri, munți și coline,
Dar ce? eu după Despo plâng sau după arme oare?
Nu, Misolonghi e pierdut. Vezi? Asta-i ce mă doare.

la Vlastos, alt instrăinat (la Calcutta), grația adolescenței e legată
de amintirea moliftului casei strămoșești și puritatea fecioarei este
simbolul suprem :

Imi amintesc de-al nost molift ce plin era în vară
De cântăreții ne-odihniți, și cum, din zori în seară,
Pe coaja-i arsă de zăduf tot bâzâiau țânțarii
Iar în văzduh se 'mprăștia un miros de rășină.

Și sus gălețile aridicam să bem vioară apă
Ca gheața, de izvor. Dar tu Antia, 'n a fântâniei
Oglindă, ce stai și privești la chipul tău într'una ?

Ia fugi puțin ! Colo căzu, sub tufa de mirt, mingea
Fugi iute, alții să nuști ca 'nainte. Fugi în tihă
S'admir al tău trup de băiat, trup fără de prihană.

La Eftaliotis ne edificăm că serenada este la greci mai mult
decât la noi romanța, deși în piesa Serenada sunt strofe care răs-
turnate în românește destul de muncit și licențios :

Pământu-i sărutat de mări, de vânturi, salciea,
Eu, numai, nu pot săruta — sărman! — buzele tele.
De mii de stele ceru-i plin ; eu, fără nici o stea.
Pământu-i beznă și-mi lipsesc a ochilor tăi stele.

Poezia lui intitulată Cântecul războiului este însă prin excelență
reprezentativă pentru atmosfera penelopiană :

Eu bătătură fi-voi, el urzeala, ca aproape,
În pânză împletindu-se, să-mi fie, să nu scape
Taca, bade, 'n grab să vii
La sărut și cununii.

Suveică, sboară! Hai, dă zor. Tu, spată, hai izbește !
De-ar ține Postul Mare o zi, că — zău! — nu mai sfârșește
Taca, tac! război grăbit
Până vine-al meu iubit.

Cu totul contrar apare fizionomia femeii la „Poezii Anatolieni“
Școala Literară cu sediul în coloniile grecești, pe care traducătorul
o așează după Școala Engleză și cele amintite parcă anume pen-
tru a arăta harta întinderii neo-elenismului. Iată pe O. Bekes, con-
stantinopolitanul, închizând în tipare formale paleo-elene o concepție
armeană a misiunii bardului și un farmec oriental al dragostei femeii :

O Nurmahal, îți seamănă, când răzi, surăsul cu cristalul
Unui izvor ce murmură curgând pe albe petricele.
O Nurmahal, când tu vorbești, cavântu-ți este ca pocalul
În care crinii cei semeți mustesc aromele lor grele.

Din tribul tău, o Nurmahal, n'am mai văzut la altă față
O ciudă-așa de gingașe ca la nevinovății prunci.
Și când surăzi, și când vorbești, când treci agale, legănată
O Nurmahal, ia inimă otravă, farmece mi-arunci.

De mă iubești, o Nurmahal, un cânt așa duios ți-oi zice,
Că și 'n pustiu din Kamar, vor înflori — mă crezi? — aglice.
Sus pe ne 'nitate culmi, să-mi întind cortul voi pleca.

Sorbind din cerul de azur o inspirație divină,
Într'un gazel de aur pur te voi slăvi ca pe-o lumină.
De m'ai iubi, o Nurmahal, cât de frumos eu țe-aș cânta!

Suntem tentați nu numai obligați să redăm și „Antistrofa”

O bard, din gură-ți picură, cu mierea cântul la un fel
Și arșița dela amiaz în marii ochi îți scânteiază.
O cântăreț, așa cum cânti neprețuitul tău gazel,
Parc'al Kamarului pustiu în mândre flori se 'nvesmântează.

Au ce impunge mai adânc: săgeata sau a ta privire?
Și ce-i mai falnic: pieptal tău sau nestrunitul armăsar?
Și ce-i mai negru — spune-mi tu, ce de un dor străin n'ai știre —
Păru-ți tăciune? Inima-mi ce-i zdrențuită de amar?

Când merg la Kaba 'n acest an sus pe peretele slinjit
Aș vrea să văd gazelul tău cu slove de-aur zugrăvit
Și 'n poleitu-ți stih ași vrea și numele meu a-l găsi

Dacă 'n întrecerea de barzi tu birni, mândra mea comoară
Pe genunchii tăi de abanos blând voi ședea ca o mioară;
Atunci, Rabiah ben al Kuden el Mazeni, eu te-oi iubi.

lată cum la Kavafi, „cetățeanul și poetul alexandrin” cum se numește singur, femeia aproape lipsește și totuși el rămâne unul dintre cei mai puternici făuritori de artă ai Greciei. El este un răsturnător al sintaxei din nevoia de a opune sentimentelor fibilice și nobile ca sursă de poezie, iubirea orașului, poezia citadină. Kavafi evocă într'un plastic prozaism ritmat cosmopolitismul perioadei helenistice, cu diversitatea ei fastuoasă de religii și libertăți morale, de pasiuni și împăcări, consolând o disperare de modern prin mierea îndepărtată a voluptăților de odinioară spiritualizate în vibrații de gravă înțelepciune:

Când îți vei lua înspre Itaca drumul
Tu roagă-te să-ți fie calea lungă
Plină de întâmplări și cunoștințe

.....
Și de-o găsești săracă, nu te-a înșelai.
Așa înțelept, cum ai ajuns, hârsit în toate
Vei înțelege ce înseamnă o Itacă.

sau:
Ce falnic șir de stinse luminițe
Rămân în urmă zilele trăite
Iar cele mai deaproape-s fumegânde
Incovolate lumânări topite.

Nu vreau să le mai văd. Mă întristează
Strălucitul lor dintâi și a lor seamă.
Privesc pe cele ce 'nainte-mi luminează.

Mai departe Nunta Soarelui cu Luna a lui Melahrinos (brăilean de origine) Bordeiul de Fotiadis sau Flautul lui Arghiropol nu sunt decât redări peisagistice ale unui decor sidefiu, aproape basmic, pentru acelaș focos suspin care străbate inima întregului lirism medieval și micro-asiatic:

Cu flautul lipit de a sa gură
Aci glumește aci tot plânge înfocat
Și 'n timp ce besna 'n vâlul ei îl lură,
Acela în visare-i scufundat,
Inima 'n cânt și-o stășie, palpită
Nu pentru ei, ci pentru-a lui iubită.

Un Derviș care își sărută flautul absent dintre prietenii cheflii sau un fel de Don Chihote care cu sabia duhului supune Dulcineei cele două muze, este fără îndoială o extremă care e departe atât de tradiție cât și de cecece s'a denumit poezia nouă.

Aproape a treia parte din extensiunea antologiei este închinată „Poeților Noi” prin care trebuie să înțelegem tot ce s'a ivit în câmpul versului grecesc dela 1900—1930 ca acțiune sau desăvârșire a poporalismului ce cucerise dela Palamas, cele mai importante poziții. Printre acești poeți numărăm o seamă de academicieni al căror titlu de glorie este mai mult proza (Nirvanas, Melas, Uranis) și o serie de poeți cerebrari fie că sunt filosofi ca Zervos și Panaiotopol fie că sunt critici de artă recunoscuți ca Telos Agras, Lapatiotis sau K. Parashos. Mai sunt înmănunchiați aici și câțiva al căror nume numai un catalog bibliografic nu-i omite. Intrezărim însă pretutindeni dela pagina 100 până la sfârșitul cărții d. Bezdechi, cum dintr'un buchet revărsat se evidențiază medalioane de simțire pe fondul unui rafinement modernist care n'a exagerat până la decadentism și anarhism ca la noi. Chiar și tulburarea și chinul amar al unui răsvrătit comunist ca Varnalis (în legătură cu proletarismul literaturii bulgare fiind de origine din Varna) găsește alinare printr'o scâldare eladică în ploaia de raze a erotismului:

Dă-mi aripele împrumut și ia-mă, zău, cu tine;
Ia-mă la munte. Nu mai pot... Mă mistue câmpia!

De încrestat că până la acest moment de aprigă căutare a formei literare nu înregistrăm nici o originalitate cu adevărat genială, poate tocmai din cauza ambiției poeziei neo-elene de a imita și a se măsura cu expresivitatea modelelor clasice. A fost o nevoie de intervenția venită la timp a titanului Costis Palamas, ascetul și inițiatul, ieșit și el cu greu și cam târziu la iveală, pentruca să înflorească din rădăcinile cântecelor populare, dintre care unele au inspirat și pe Goethe, și din limba vorbită (demotica) o orientare nouă, largă și fecundă în opere de talent: Noua școală din Atena. Ea este cercul lui Palamas, exponentul marilor credințe și desamăgiri universale pentru care (versurile din patria mea, „sunt” ca mierea cea curată, din suc de floarea inimii în taină se nutresc”. Din acest frământat Duh al Eladei, d. Bezdechi a reușit să tălmăcească cum nu se poate mai bine unele fragmente esențiale. (Duh al Eladei, Prorocire, fragment din „Fluerul Împăratului” și „Țiganga” din „Dodecalogul Ticanului”), iar „Cântecul Nebunului” — un straniu omagiu al iubirii și poeziei — în chiar cadența și izul original:

Nu sunt nici hoț, nici ucigaș. O oameni buni, veniți
Incet, să vă vorbesc.
O soartă crudă m'a călcat. Oh, nu mă mai loviți,
Orlan sunt! Pătinesc

Stricat-am gardul și-am intrat în curte. Orătănii
Din somn am speriat.
I-am sărutat florile 'n strat . . . și pașii . . . cu mătăanii
Jude, asta-i păcat ?

Veni-i să văd doar umbra ei pe geam, mai înainte
Ca lampa s'o fi stins,
Umbra cășorului ei scump s'o văd mai înainte
Ca somnul s'o fi prins.

De-acum mă lapidați. Călău, plinește-ți, hai, menirea
Sunt bun de canonit.
Lumina mea-i fără slințit. Am cunoscut iubirea;
O viață, te-am trăit !

Fiindcă este cu totul personal în viziune și realizare, deși el umple valesa unui întreg curent, Palamas lasă loc și părții trase de contemporanii și adepții săi ca Drossines, Polemis și Stratighis, din a căror operă s'a transpus îndeajuns în românește pentru a înțelege oricine că ei sunt un fel de Vlahuți lângă copacul lui Eminescu, având meritul de a fi exploatat cu o sonoritate mai accesibilă marelui public filonul motivelor populare precum e *Despărțirea de natura eleată* sau de chipul celei întâi dragi iar Zervos termină astfel „Indoiala“:

Arată-mi pe-unde merge calea
În besna cea întuuecoasă
Și, cunoscută dacă nu ți-e
Arată-mi semne mincinoase
. . . BCU Cluj / Central University Library Cluj
Minciuna, visul și povestea
În pieptul meu, ca din pământ
Balaur tricefal, se 'ncuibă . . .
— În pietu-mi ? Groapă de mormânt.

Singra traducere din Panaiotopol (Oboseala) sau un citat din *Kar-unis* (Cântecul Invinsului) ne convinge de o înfățișare pesimistă pe care a luat-o în ultimul timp poezia neo-greacă :

Mi-e sufletul Veneției pierdută . . .
Și-i scris ca lei de aramă, simbol al puterii
Să nu-și mai simtă bogata coamă
Cu mugete de bucurie. Tac pentru vecie
Sub 'naltele cupole orgile
Credinței iar mândria neînfrănată
A turnurilor
Acum s'a stins în seara cea eternă.
O umbră ce îmi seamănă tot rătăcește,
De soartă osândită, sub arcadele
Armonice ale Podului Suspinelor,
Zadarnic așteptând ca o furtună, un prăpăd
Să tulbure amorțitele ape prăbușind
Orașul cel pustiu în ale mării adâncuri.
Mi-e sufletul Veneției pierdută
Ce nici măcar sfârșitul nu-și așteaptă . . .

Străbate peste tot și la poezii noi ceceace d. Bezdechi a accentuat în specificări de nesdruncinat: „Când e vorba să caracterizăm a-ceastă poezie, trebuie să scoatem în relief ca primă notă dominantă

simțul puternic al tragicului". Și tot domnia sa întregește: „Dar tragicul acesta are un contur al lui anumit: e un tragic mai linear, mai luminos, ca să zic așa, mai conturat... Din belșugul inimei saturate de frumos și bine, răsare suferința ca o ispășire așteptată și logică. Nenumărate poezii populare confirmă acest punct de vedere. Poezia aceasta e clară, are contururi limpezi ca și coloanele de marmură; Grecia nu e țara penumbrei". (pg. 165)

Nu e greu să ne închipuim că în limba lunecoasă ca mătasa a celui mai ales scris neo-grecesc este o imbinare de efect asemenea efectului pictural al luminei line ce cade din acel „*atticos uranos*" pe un monument marmorean oglindit în sclipirea mării de smarald. Căci, de pildă, cine nu vede poezia finlandeză ca un reflex sticlos al unui soare capricios căzut pe florile de ghiață ale lacurilor. Orizontul spațial și temporal îmbracă în culorile lui orice manifestări culturale. Peisajul mediteranian a determinat și determină un cânt mai puțin eroic decât cel nordic, deci mai puțin avântat și tragic. Afiutudinea contemplativă în toate operele merge mână în mână cu finețea, ciselarea analitică a sensibilității și limbajului.

Relevăm aspectul feminin al întregii poezii grecești noi și tot ca o trăsătură psihologică interesantă un proces de trăire din exterior spre interior nu dela inimă la natură.

Privirea spre trecut și spre minunăția cosmică ce-l străjuește și îl adăpostește de intemperii, această incantație în fața misterului cerului, pământului și neîntrecutelor opere umane, aceasta smulge acorduri intime și pornește adâncurile fabulației. Nu fără un tâlc care se răsfrânge asupra identificării specificului neo-grec, aproape toți poeții își reazemă concepția de călătoriile lui *Ulyse*. Peisajul este cel care aproape îi constrânge la cântec, iar unii îl caută înadins. Cu toate că nici o fire înseilată n'a trecut fără fior pe lângă urmele spiritului antic cari sunt templele și capo-d'operile rămase, după cele rele „*Voyagese Orient*" ale unui Lamartine, Byron sau Chenier, alături de admiratorul Boetiei care e Paul Valéry sau al *Peloponezului care este Lebe Phileas Leberque* — ca să vorbim de contemporanii noștri — fiecare poet neo-grec ține să desvăluie o clipă de solemnă emoție legată de o nemaivăzută sclipire crepusculară ce s'a abătut peste Acropole, peste Lycabet, sau peste apele dela Phaleros sau Sunion. Iată pe Karyotakis zugrăvind Athena:

Ceas slânt! În frumusețea-i se oglindește
Athena lui April ca o heteră dăruiță.
E 'n aer voluptatea răspândită
Și sufletul nimic an-i mai dorește.

iar Karacidas adresându-se exclamativ Olimpului

Olimp, când navigam în ape scunde
Cu marinari fenicieni pe nava cea
Corintică, măreață, cu cincizeci de
Vaslași, te-am admirat văzând cum falnic

Gigant, te înălțai de-asupra noastră
Din Potideie, cu Atenienii
Străjeri, te-am salutat, în irigul aspru
Mai multe nopți, cum dai din cap ironic,

Cu A. Arghei te urci pe Licabet, cel mai înalt locaş de unde ai
panorama Atenei :

Bisericuță albă 'n vârf hotar e
La caput drumului cę şerpuieşte
Prin a brădetului verdeață. Boare
Dinspre Himettos rece mă isbeşte.

Mă simt mai pur in astă 'mpărăție
Un cetățean al unei lumi aparte
Intre terestra măreție
Şi norul alergând pe cer, departe.

Este locul să pomenim că poezii greci se întâlnesc și pe acest teren cu cei români. Inafară de d. Davidescu care a închinat un volum din ciclul omenirii pe coperta căruia se răsfață muzical cuvântul „Heladă” carte care suferă de toate neajunsurile unui comentariu în versuri la poalele munților de erudiție ce ne-a lăsat vechiul clasician, trebuie să nu uităm acvarelele vii și mobile ale d. Ion Pillat, publicate odată împreună, Sunium, Himet și Dafni, care ne poartă tot pe acele locuri calde de prinosul poezilor lumii. Cităm pentru recunoașterea topice și accentului peregrinului român :

Când ți-am văzut, când ți-am aflat
Sus, pe un țarm abrupt
Etern, senin, în alb sculptat
Aerian și rupt.

O, Sunium, templul tău cercând
Cu tot trecutul viu
Cum se înalță sfânt un gând
Pe un altar pustiu.

TIT LIVIU VALEA

Problema etnicului a fost foarte mult discutată în ultimul timp. Cercetătorii ei s'au ferit însă să dea definiții precise manifestând o îndoită rezervă: pe de o parte fiindcă nu aveau în față entități materiale, ponderabile, iar pe de altă parte, nici lumina care să-i călăuzească spre focarul germinator. Ce este etnicul? Etimologic derivă din anticul *ethnos*, care însemna la Greci rasă, popor, națiune, trib, alături de adjectivul său *ethnicos*, care însemna național, adică ceea ce aparține, ceea ce este caracteristic unui popor. Dar atunci se impune o a doua întrebare: ce este poporul? Care sunt momentele decisive, puternice și unificatoare, care fac ca dintr'un grup răzleț de oameni să ia ființă un popor? După care criteriu îțiiei dreptul să definești poporul: al limbii, deci al unuia și aceluiași graiu ce străbate până la cel mai îndepărtat capăt din teritoriul stăpănit; al pământului autohton; al înrudirii sângelui; al stării culturale și politice, sau al destinului comun? Sunt, sau nu, necesari toți acești factori, sau numai unii din ei? M. Haberlandt, ilustrul etnograf dela Viena, crede însă, că alături de existența acestor caractere particulare, trebuie să se adauge și afirmarea voită și conștientă că aparții unui popor. Acesta este poporul și aceasta este noțiunea de care nu ne putem îndepărta, atunci când vorbim despre etnic. Insuficientă deci, pentru a constitui o cheazăsie că tot ce se întemeiază pe ea, nu va oscila la fel în întrebări bogate și răspunsuri nesatisfăcătoare. De aceea, în decursul timpului, și etnicul a fost definit după mai multe criterii. Unii autori au dat o definiție unilaterală, spunând că etnicul e istorie, sau limbă; tradiție, sau rasă, sau teritoriu, etc.; alții au dat o definiție eclectică, spunând că toate acestea la un loc formează etnicul; sau alții au dat o definiție relativistă, spunând că pentru unele etnicuri e caracteristică limba, pentru altele istoria, pentru altele rasa, și în sfârșit unii au dat o definiție generală și funcțională, spunând că etnicul e o voință. (Cf. V. Băncilă, Gândirea, 1935).

Aceste definiții au, credem, defectul de a fi identificat noțiunea de etnic cu câte unul din momentele sale de evoluție, sau cu unul din factorii săi determinanți. Poate e mai bine să dăm etnicului o definiție minimă și urmărind noțiunea în conținutul său inițial și esențial să înțelegem prin etnic, la fel cu R. Thurnwald: *ceea ce aparține unui grup de familii cu aceeași obârșie și cu aceeași tradiție*. Nu vom spune deci, că e vorba numai de rasă, ca sânge pur, sau numai de limbă, ca graiu viu, căci etnicul nu se referă la o idee generală biologică, ci la ideea specifică de om, la tot ce se poate moșteni prin sânge și graiu, și în special la sufletul, ce se trans-

mite prin trup și suflet. De aceea, potrivit orientării generale a epocii noastre, credem că *spiritualitatea* este factorul decisiv în determinarea unui etnic. Etnicul nu mai poate fi numai un concept general biologic, el trebuie să cuprindă popoarele în înțelesul lor cel mai înalt de *suflet etnic*. Pentru a cunoaște acest suflet, trebuie să te urci la origine și să-i desprinzi ființa cu elementele sale cele mai intime, fie ele ponderabile, fie imponderabile. Atât de puternic se imprimă spiritualitatea epocii contemporane, încât ea se resimte ca o orientare până și în organizările statelor. Popoarele Europei se separă după caracterele lor originale. Așa înțelege omenirea, adică neamurile ei, să-și regăsească specificul etnic și să constituiască din el unica forță de neînving, ca prin ea să-și asigure fiecare viitorul. Vor focare puternice, care să radieze nestăpânit, fatal și inconștient ca și cum ar fi un singur suflet, o singură lumină și căldură în toate razele, ce vor emana din aceste centre complexe de viață colectivă.

Acesta este etnicul. Considerat în adâncimea lui, el ne apare în atingere directă cu taina nepătrunsă din care izvoarește vieața. E adevărat că nu sunt instrumente pentru cântărirea etnicului, iar oamenii de știință n'au stabilit un indice special pentru măsurarea lui. Totuși el e o realitate ca însăși vieața. Existența lui se face sensibilă nu numai în „stilurile” diferitelor tipuri omenesti, ci mai ales în lumina cu care colorează atât de izbitor și atât de particular creațiile diferitelor culturi naționale. Cultura nu e altceva decât „imaginea proiectată în ideal a etnicului, care stă la temelia creației omenesti”, spune Nichifor Crainic. Având la bază diferența specifică a geniului etnic, creațiile culturale se deosebesc unele de altele. „Și atunci, aceste imagini specifice, prin care instinctul creator din adâncul omenească ajunge la formele clare și armonioase ale cunoașterii de sine, ne pot sluji ca norme sigure pentru identificarea etnicului”.

Cultura omenească este în general omogenă datorită unității de structură a sufletului uman și identității condițiilor exterioare de viață și numai datorită variațiilor de detaliu ale sufletului singuraticelor popoare se poate vorbi și de o cultură specifică. Tot în legătură cu noțiunea de cultură trebuie să mai amintim o problemă adusă adesea în discuție. Se mai vorbește încă și astăzi de culturi „minore”, populare sau etnografice și de culturi „majore”, sau superioare, ca de dovă lucruri deosebite din punct de vedere al valorii. Dar aceasta e o greșală, căci nu trebuie să atribuim unei culturi epitetul de minoră sau majoră, din punct de vedere dimensional (minoră și monumentală), sau evolutiv (tinerețe și maturitate), spune L. Blaga, ci din punct de vedere calitativ-structural. Cultura minoră nu trebuie considerată ca o fază de tinerețe în dezvoltarea culturii majore, ambele constituind complexități de structuri deosebite. „Cultura majoră nu este apogeul sau piscul celei minore, căci atât cea minoră cât și cea majoră își au, ambele, apogeul lor, de sine stătătoare”. (L. Blaga). Diferențierea dintre ele

nu trebuie însă exagerată până la opoziție. **D**ele două culturi, nu sunt nici „lumi diferite“, fără nici o putere de trecere, cum credea V. Pârvan. Nu intenționăm aici să intrăm în analiza acestei probleme, ci spunem numai, pentru problema ce ne preocupă, că *ele sunt deopotrivă creațiuni în care se întrupează sufletul etnic.*

O analiză a fenomenului culturii românești, contrar situației din Apus, ne arată clar că avem o cultură milenară de rezonanță minoră și că abia în ultimele decenii am atins construcții de arhitectonică majoră. De aceea toți marii îndrumători ai culturii noastre au fost contra imitării servile a Apusului. În Apus o cultură a pornit dela cei de sus și luminați, care erau relativ mulți și în condițiuni de superioritate materială și spirituală atât de deosebită, încât au covârșit în mare parte, ceea ce a fost cultură populară, iar poporul s'a mărginit să imite ceea ce vedea la mai marii lui. „La noi dacă există o cultură a noastră veche și originală, aceasta nu e ca în Occident a celor de sus, ci a poporului“. (G. Vâlsan). În locul unei civilizații orășenești, în trecutul nostru găsim civilizația populației dela țară. Pătura țărănească, la noi obârșia tuturor claselor sociale, „a fost păstrătoarea și purtătoarea nu numai a puterii politice, dar și a civilizației autohtone românești“. (R. Vuia). *Această cultură populară, prin spontaneitatea și sinceritatea creației sale, prin faptul că e mai aproape de factorul generator original, reprezintă în cel mai înalt grad de puritate spiritul etnic al poporului nostru.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Să ne oprim deci o clipă și asupra creațiilor, asupra acestor emanații spirituale izvorite din adâncul cel mai ascuns al vieții umane. Menținându-ne în orizontul larg al omenirii în general, creațiile pun în lumină sufletul omenesc, iar dacă vrem să ne apropiem de masa aceasta în care am distins grupuri de aproape — fiecare cu spiritul său colectiv specific — ne putem lua îndrăzneala să afirmăm că *aceste creații sunt necesare pentru a pune în valoare fondul etnic, care se revelează în creații, liber și inconștient, fatal și nestăpânit, ca în unica posibilitate de obiectivare.* „Spiritul nu crează din nimic, spune C. Rădulescu-Motru. Creația în înțelesul de activitate ieșită din neant, sau din pură libertate, cu o existență deasupra timpului și spațiului, este o pură iluzie; pentru adevăr, egală cu sunetul gol al voci. Dacă spiritul creator ar fi independent și ar proceda după inspirația sa arbitrară și nu după inspirația așteptărilor pornite înaintea lui spre realizare, atunci n'ar fi pe lume ceva mai asemănător haosului ca viața culturală. Ar trebui să găsim aci numai făsniri spirituale fără continuitate; să întâlnim creator după creator, fiecare independent și fiecare cât mai excentric. Planând pe deasupra timpului, operele de cultură ar trebui să fie înțelese numai de spiritele congeniale autorului lor și ar trebui să moară deodată cu aceștia. Viața culturală ar fi, cu un cuvânt, o desfășurare de producții apocaliptice“. Să precizăm mai bine despre ce este vorba. Pentru a desprinde specificul etnic, așa cum se relevă el, într'un fermecător joc de culori, nu sunt suficiente o seamă de creații individuale, ci o seamă de creații ce se aseamănă printr'un

anumit fel de a fi și a simți, așa cum pentru a obține lumina albă a razei de soare nu sunt suficiente numai razele roșii sau violete. Să urmărim deci geniul poporului în toate ramificările lui multicolore, împrășiute ca lumina, când ascunse și pierdute în zăriște, când concentrate în focare izbitoare. Pretutindeni însă în sfera largă și armonioasă a umanului, din care nu poate evada niciun geniu.

Și acum, fie că vorbim despre creațiile anonime populare, ca de anumite revelații ale unor tendințe și atitudini ascunse într'un fond comun, fie că ne ridicăm până la marile personalități ale popoarelor, sau geniile omenirii, în a căror suflute s'au cristalizat până la maximum de unitate și intensitate caracterele răspândite în tot cuprinsul societății sau omenirii, nu vrem să urmărim decât geniul etnic, așa cum se regăsește el în creațiile acestora, sau cum creațiile îl scot din adâncuri și-l aruncă în lumina clară a zilei. De altfel marile personalități ale omenirii nu sunt decât expresia popoului din care fac parte, văzută prin prisma umanului. Ele prezintă întotdeauna acest dublu aspect etnic și uman. Mai mult chiar, o personalitate e cu atât mai mare cu cât reușește să reprezinte în cel mai înalt grad etnicul respectiv, deși s'ar putea spune foarte bine și invers, că sunt expresia umanului văzută prin prisma etnicului. „Ce e mai francez decât inter-acțiunea continuă a intelectualului și ruralului, ce poate fi mai adevărat, mai francez ca temperamentul unui Michelet, mai „popular“ ca atitudinea prudentă și entuziastă totodată a unui Renan, mai „jărănesc“ decât tenacitatea unui Pasteur? Puține națiuni au dat umanității atâtea spirite universale, însă puține spirite universale sunt mai mult, expresiunea unicului popor al satelor unde au trăit strămoșii lor, păstrând din ele un ritm mintal și un timbru intelectual care face ca în scrierile lor să se simtă totdeauna pământul“. (Arnold van Gennep). Tot așa și la noi, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, B. P. Hașdeu, M. Eminescu, G. Coșbuc, V. Pârvan, N. Iorga, Lucian Blaga, etc., ni se înfățișează sub îndoitul aspect de vastă asimilare a culturilor străine și de monumentală creație autohtonă.

Pentru a concretiza felul în care specificul etnic se obiectivează în creațiile umane și în viziunile despre lume ale oamenilor, cultura noastră ne poate servi numeroase exemple. În poezie, versul popular s'a păstrat ca o pecete impusă de limba noastră. Il găsim la Alecsandri, la Eminescu și țâșnește mereu până în poezia vremii. Literatură cultă nu se poate deci diferenția total de spiritul popular, chiar dacă tendința vremii ar vrea să ducă la o separare a literaturii culte de literatura populară. Ambele însă, sunt străbătute de duhul etnic, iar întru cât literatura populară este produsul unui joc spontan și necalculat, ea reprezintă izvorul cel mai direct țâșnit din focarul etnic. O literatură națională, oricare ar fi, ca să fie demnă de acest nume, trebuie să reprezinte un tot organic și să se desvolte urmând legile firești ale pământului și ale sângelui ce-i dau viață. În treacăt amintim pe unul dintre cei mai mari poeți din literatura noastră cultă, care alături de Eminescu, a răsărit din adâncul popoului, ridicându-i geniul la nivelul unei culturi superioare.

Aproape că e inutil să spunem numele acestui mare reprezentant al spiritualității noastre :

*Sunt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cânt bucuria și-amarul,*

spune el, George Coșbuc.

Dela poezie, gândul se îndreaptă spre muzică și spre celelalte arte, ca cele mai înalte imagini ridicate din adâncul etnic. Cât de mult se exprimă el cu ajutorul muzicii, ne-o spun cântecele diferitelor popoare, în care-și proiectează fiecare specificul său. Cât de caracteristice sunt cântecele rusești, vieneze sau spaniole, etc., pentru popoarele respective. Și e de prisos să mai spunem cât de specifică este doina pentru muzica poporului nostru. Cine n'a fost pătruns de toate accentele sufletești ale acestui cântec? „In doină se exprimă, spune Lucian Blaga, melancolia, nici prea grea nici prea ușoară, a unui suflet care suie și coboară, pe un plan ondulat indefinit, tot mai departe, iarăși și iarăși, sau dorul unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții, și care totdeauna va avea de trecut încă un deal și încă un deal, sau duișia unui suflet, care circulă sub zodiile unui destin ce-și are suiful și coborîșul, înălțările și cufundările de nivel, în ritm repetat, monoton și fără sfârșit”. În cântecul nostru popular și în muzica bisericească, Georgescu-Brezul crede că s'ar putea găsi toate posibilitățile de dezvoltare ale unei muzici culte românești. Tot așa, Dimitrie Cuclin arată în studiul său „Folclorul și individualitatea creatoare”, că muzica populară românească poate servi la crearea oricărui gen de muzică cultă. Chiar Beethoven a introdus cântecul popular în finalul simfoniei a IX-a. Se știe apoi că genialul F. Liszt a scris o rapsodie cu motive românești. De asemenea, la noi, temele melodice din creațiile compozitorului Sabin Drăgoi, în special din opera „Năpasta” și poemul „Constantin Brâncoveanu” nu sunt decât teme populare și tehnica pe care și-a alcătuit-o e o elaborare întemeiată pe structura cântecului popular și în special pe colinde. În legătură cu muzica amintim și dansul. Hora e unul din cele mai caracteristice dansuri ale poporului nostru. Prin mișcările ei, puține și identice, care nu înaintează ci se învârtesc într'un loc liniștit, aproape statică, trădează o concepție de destin apăsător căruia nu te poți sustrage. (Liviu Rusu). Ea exteriorizează o stare copleșitoare de melancolie, de resemnare, ca și doina, un fatalism pe care poporul nostru îl exprimă în cuvintele: ce-o fi scris, sau ce-o vrea Dumnezeu. Iar dacă hora, prin forma ei, manifestă o simpatie a sufletului nostru față de formele geometrice, această linie clasică se poate urmări și în alte aspecte ale produsului nostru etnic, în port, covoare, ceramică, și în general în domeniul artei decorative. Spiritualitatea poporului nostru se manifestă în fiecare fragment de doină, în fiecare ornament de sculptură, în fiecare vers și în fiecare dans popular. Analizate, ele ne descoperă o viață spirituală care trăiește în toate aceste forme artistice. Numai analizându-le și cunoscându-le vom putea înțelege pe deplin specificul nostru etnic.

Trecând la arhitectură, vedem că nu am creat un stil românesc monumental ca cel roman sau gotic, dar aceasta nu e numai decât necesar pentru a putea vorbi despre duhul unei arhitecturi românești. În casa românească, spune Lucian Blaga, zac în stare latentă toate elementele unui viitor stil arhitectonic de linie mare. Iar bisericile de lemn sunt printre cele mai prețioase și mai fără rezervă admirabile produse ale geniului nostru popular. La fel se poate spune și despre cultură, pictură, desen, etc. Lucrul se schimbă puțin când ajungem la filosofie și știință. Căci, atât filosofia, cât și știința trebuie să exprime adevărul și realitatea în forme universale valabile și obiective. În filosofie, problema etnicului este încă controversată. Chiar dacă diferitele concepții filosofice prezintă strânse raporturi cu structura sufletească a popoarelor respective, filosofia poate să se smulgă din sfera etnicului și să-și păstreze cadrele ei universale cuprinzând Umanul.

Înainte de a încheia aceste considerații asupra etnicului și creației, se impun, credem, pentru a nu da naștere la interpretări greșite, câteva precizări. Făcând apologia etnicului și a creațiilor în care el se întrupează, nu însemnează să milităm pentru reînvierea unor curente perimate, oricare ar fi numele lor, tradiționalism, poporanism, semănătorism, autohtonism, etc. Nu, pentru noi, *etnicul nu trebuie pus în slujba unui program de creație, ci în aceea a unui destin de creație.*

Naționalul (sau etnicul) nu este ținta supremă a spiritualizării, ci numai materialul care poate fi înobilat prin gândirea general umană, astfel încât creațiile lui să devie pretutindeni și etern valabile. Ești național, spune Vasile Pârvan, în orice creație a culturii superioare, nu conștient, voit, ci inconștient, fatal. Și întocmai cum nu vrei, și ești fără voia ta în opera de artă, liric ori epic, tot așa ești fără să vrei național în sufletul tău. Creațiile pot fi naționale fără să cuprindă elemente etnografice, sau chiar mai mult, ele pot fi plămădite din elemente etnografice cu totul diferite. Nu elemente exterioare, nu descriere, și în nici un caz imitare ne trebuie pentru a crea o cultură autohtonă superioară. Pentru marile creații această înclinație sentimentalo-rurală, chiar dacă a fost necesară acum câteva decenii, astăzi constituie o adevărată piedecă. Nu adăugând casei noastre un chenar, sau formând versuri și pictură pentru a înfățișa elemente din cultura etnografică a poporului, vom putea spune că am creat o cultură de linie majoră, în sufletul căreia, fiecare din noi să simtă că trăește. Căci încă odată, „o operă de artă e națională prin titlul ei launtric, prin felul suferesc cum tăcuiește o realitate, prin adâncă afirmare sau tăgăduire a unor valori de viață, prin instinctul care niciodată nu se desminte pentru anumite forme, prin dragostea invincibilă ce o trădează fără să vrea față de un anumit fel de a fi și prin ocolirea altora”. (Lucian Blaga).

Etnicul nu trebuie căutat. Cultura majoră nu repetă cultura minoră ci o sublimează, nu o mărește ci o monumentalizează, spune Lucian Blaga, în discursul său de recepție la Academia Română,

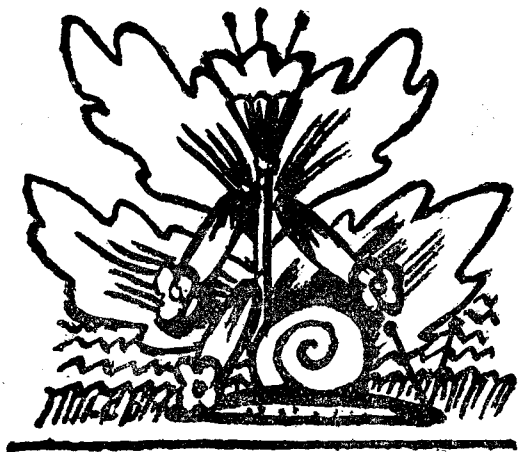
făcând elogiul satului românesc, — nu una dă naștere celeilalte ci în amândouă se proiectează sufletul nostru etnic. Dacă poate fi vorba totuși de program, el nu poate fi altul decât cel pe care l-a exprimat Lucian Blaga în același discurs de recepție: „Să ridicăm cu o octavă mai sus torentul de lirism ce curge unduitor în imnul miotic, al morții, să sublimăm și să monumentalizăm în închipuire aspectul bisericilor de lemn din Maramureș sau din Bihor, sau al caselor țărănești din țara Oașului“.

Examenul culturii noastre, atât a celei populare, cât și a celei culte, din punctul de vedere al specificului ei, ne va fi întotdeauna de un dublu folos și de reconfortante concluzii. Mai întâi ne va arăta prin ce ne deosebim de celelalte popoare și cu ce am contribuit la cultura omenirii, și în al doilea rând ne va ridica în proprii noștri ochi, dându-ne încredere în forțele creatoare ale culturii noastre.

Dacă nu putem să dăm definiții științifice, deși vorbim atât de mult despre etnic, îl simțim totuși că există și că pulsează în sângele nostru. Etnicul nu ascultă de legile rațiunii, căci e dincolo de ea. Nu cunoaște logică și totuși e cel mai puternic adevăr al ființei noastre. Nu e idee și nici gândire, ce se exprimă după îndelungi chibzuiiri, e fatalitate, ce-și întinde mâna nevăzută pentru a scrie cuvinte și forme misterioase prin care își afirmă, își eternizează existența.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LUCIA APOLZAN

Z I U A R

Nu știu despre ce-ți vorbeam data trecută.

Aceasta însă nu are nici o importanță deoarece azi, chiar dacă aș vrea să continuu o poveste începută altădată, mi-ar fi peste putință.

Importanța lucrurilor nu o mai simt prin ele, ci prin sufletul meu, prin destrămarea bucuriilor și tristeților mele.

Ziua aceasta caldă și plină de moleșeală, mai mult chiar decât într-o plină zi de vară, mi-a purtat pașii pe uliți pustii, neumblate de oameni și necunoscute mie. M'am gândit că poate voi vedea lucruri și oameni noi cari imi vor ajuta la o destindere. Am umblat ceasuri întregi și îți mărturisesc sincer că, am întâlnit în toate colțurile de drum, aceleași figuri înspăimântate parcă, sau înfometate; aceiași copii desculți și ciufuliți făcându-și case în nisipul dinaintea porților. Sau poate numai mi-s'a părut mie? Să nu-ți pară curios când zic în nisipul din fața caselor dar, aici așa este. Prin fața caselor pe amândouă părțile de drum curg două pâraieșe canalizate dintr-o vale mai mare ce trece prin mijlocul satului. Vorbesc de valea Geoagiului. Un primar bun s'a gândit cândva să facă acest lucru și găsesc că bine a făcut.

Peste creasta dealurilor de pe dreapta Mureșului s'au împrăștiat ultimile raze roșietice ale unui soare obosit. În umbra din vale ceața a început să-și țese pânza fumurie. Credeam că se va întinde peste toată valea, dar s'a oprit în apropierea apei.

Din când în când, câte o mașină intrând pe uliți laterale, ridică nouri de praf care taie orizontul în două. Când mi-se oprește privirea în acești nouri, am impresia că mă apropiu de sfârșitul pământului. Par'că aci la marginea aceasta de drum de unde nu se vede mai departe timp de câteva minute, se deschide o prăpastie fără de sfârșit. Dar praful trece și orizontul se redeschide primind privirea până departe, departe, la adevărata margine a pământului.

Și pașii se deapănă mai departe ținându-se cât pot după ochi, după gând, și suflet.

Perfectă mașinărie este corpul omenesc.

Ochii privesc, se pierd în zare, apoi se opresc la o poartă, pe acoperișul unei case unde croncăne ciori, pentruca în clipa următoare să comande un pas mai la o parte, pentru a feri un bolovan, și, apoi, ridicați spre înălțimi, să se piardă în necunoscut.

Gândul, aleargă înapoi și înainte în viață; în viața ta, a celor cunoscuți și necunoscuți, îmbrățișează ceva drag, asistă la o înmormântare, sau doagheoacă o alună, ori aleargă pe căi nesfârșite și necunoscute, prin lanuri de grâu, oprindu-se, ca o albină rătăcită

sub o frunză de brustur, pe ploae, sau între petalele unei albăstrioare în strălucirea soarelui. Iar atunci când crede că se obosește, se închide pentru o clipă în carapacea lui invizibilă, și prin unde misterioase întreabă ochii, ce mai văd? Să-i mai dea material de duminicatul, întrucât cine știe din ce motiv i-s'a rupt firul...

Și, în vremea aceasta picioarele, animale de povară fără gând, fără ochi, resemnate cu truda poverii în spinare, se mișcă mai departe, tot mai departe, până când dintr'o comandă pe care ele nu o aud, nu o pricep, și nu le interesează, se opresc, se întorc pe loc, sau se lungesc trântindu-și desaga pe o pagiște, sau pe bancă la poarta oarecui.

Cine mai poate ști din ce-i compusă această curioasă mașinărie omenească.

Dacă am ajuns aci, nu pot să nu mă gândesc, că poate cândva, a fost totuși cineva care a creat totul și care a creat și mașinăria omenească. Cred că nu i-a fost mai greu să o facă pe aceasta, cum i-a fost să răsădească primul fir de iarbă sau să împrăștie deacurmezisul Universului primele raze de soare, ori toate stelele din văzduh.

Desigur că dacă a fost, este și acum și e acel ceva pe care noi îl numim Dumnezeu. Când vorbesc de Dumnezeu nu mă gândesc numai la perfecțiunea creațiunilor Lui, sau la bucuriile și suferințele ce le-a împrăștiat pe pământ, ci mă gândesc la distribuirea rolurilor în lume. De ce-i iarba iarbă, muntele, munte, și omul, om? De ce oamenii vorbesc, asupresc și pot să subjuge toate celelalte creațiuni pământești ale lui Dumnezeu, când omul este mai rău, mai laș și mai nerecunoscător dintre toate acestea? De ce atunci când te doare ceva se cheamă suferință, sau când vorbești de suferință nu te simți bine chiar dacă nu te doare nimic? Sau bucuria... Din ce se naște și se alimentează simțul bucuriei, și de ce? Și, când te gândești că toate acestea sunt atât de repede trecătoare. Ce o fi avut oare Nietzsche cu Dumnezeu de L-a hulit și blestemat atâta? A cunoscut oare acest om numai suferința sau numai bucuria, fără să-și poată da seama că toate trec ca ploile, ca vântul, și anotimpurile?

Soarele s'a stins ca o văpaie nealimentată.

În aer, peste razele întârziate de căldură, au început să se împrăștie fire subțiri ca de mătase, țesute din frig.

Câteva căruțe se întorc de undeva, dela vii cu mere coapte, struguri mărunți, roșii și floarea soarelui. Totuși e toamnă...

Nu-ți poți închipui cât de curios îmi pare un lucru. De cum se lasă seara, toate șuierele prelungi ale locomotivelor îmi par ca niște cobe rele, triste și pline de pustiu. Ecoul din adâncul văilor, aduce a croncănit de cucuvea. Iți aduci aminte cât ne impresiona, și câte gânduri negre ne făcea, acel croncănit lugubru al unei nevăzute cucuvele din turnul bisericii dela voi? Câteva morminte de prin prejur, cucuveaua și noaptea, ne făceau uneori să nu dormim decât foarte târziu, și, chiar atunci să ne sbatem în somn, să transpirăm

și să visăm toate iadurile biblice... Atunci eram copii. De ce, oare, mă mai măhnește astăzi șuieratul acesta prelung, ce aduce a cobe de cucuvea?...

* * *

În curtea unui om mai cu stare, la colțul casei arde o lumină electrică. Între această lumină și gardul care ne desparte, un tăetor de lemne agită securea și isbește cu ea într'un butuc. Eu nu am văzut omul până nu m'am uitat prin gard dar, încă de departe o umbră mare cât casa se agita în susul și josul pereților. M'am oprit și m'am minunat de formidabilele mâini care, în umbră agitau securea pe pânza albă a peretelui. O viziune cu adevărat apocaliptică. M'am uitat apoi prin gard și am văzut un om ca toți oamenii, tăind lemne.

Să nu râzi, să nu crezi că nu sunt în toate mințile, dacă m'am mirat și m'am oprit din drum, dar, mie cel puțin, de foarte multe ori mi-s'a întâmplat să visez noaptea că am niște mâini, sau un deget ori un picior cât plop. Ți-am mai spus odată că decâteori vorbesc de plop, mă gândesc la cei trei plop din sus de biserica din Triteni, pe care atunci când eram mic îi credeam că ating cerul cu vârfurile lor înalte și ascuțite. Știi că nu era copac în pădure în care să nu mă fi urcat, dar în plop n'am îndrăsnit nici odată. Măcar de multe ori mi-am pierdut privirile până amețeam aproape, în sus, spre vârf, prin tremurul frunzelor lor.

Cât am umalat astăzi fără să fac nimic. Și până acum încă n'am schimbat cu nimeni o vorbă. A trecut iar o zi chinuitoare și lipsită de importanță pe care simt că mi-am furat-o dela viață și am asasinat-o mișelește. Cât voi plânge și eu ca și atâția alții după zilele pe care n'am fost în stare să le trăiesc...

Dar zilele pentru ele vor fi la fel. Tot așa și nopțile...

Mă apropii de casă. De unde viu, oare, că am în față Carul mare? Eu știam că trece pe la spatele casei și acum îl găsesc poposind în fața casei dinaintea mea. Sigur că am veni pe un drum pe care n'am umblat până astăzi. Fără să-mi dau seama m'am purtat pe el ca pe o cale cunoscută.

De după o poartă un scâncet de copil care nu vrea să adoarmă sau să se lase spălat pe picioare, a ajuns până în milocul străzii. O fi un copilăș mic cu ochii negri și părul blond, sau un ciufulit din care am văzut atâția astăzi?... Unde o fi oare copilul meu acum? O fi dormind cu o poveste frumoasă la care după fiecare cuvânt spus, răspunde printr'un „da“ vesel sau trist după cum e cazul în poveste, ori o fi așteptând întins, în mâinile ciolănoase ale servitoarei să vie mama sau tata acasă? Știi de ce copil e vorba? Ți-am mai vorbit despre el. O fi departe acum. După cum socotesc eu casa în care trebuie să fie el, cade drept sub Carul mare.

Nu-ți poți închipui cât de greu te desmetecești când visezi treaz, bătând drumurile fără să te bage nimeni în seamă.

La poarta casei unde stau eu e o laviță ca la toate casele de oameni buni.

Gazda mea, un om înalt, spătos, cu ochi pătrunzători, fața în-
cruntată și crestată de cutele vremurilor prin care a trecut, mă aș-
teaptă să vii cu vești, și mă pofteste să stau pe laviță. E un om
simplu, plin de bunătate și de întrebări cuminiți. De câteori vii
seara dela slujbă într'un ceas sau două frământăm amândoi tot ce
a fost, ce se aude și ce va mai fi.

În seara asta m'a simțit dela câțiva pași că nu par a fi în
apele mele. M'a poftit să șed, dar par că pătrunsese în sufletul meu
și nu m'a întrebat nimic.

Am aprins câte o țigară fără să scoatem multă vreme unul sau
altul vre'o vorbă, ci doar ne-am mulțumit să ne ducăm fiecare
gândurile noastre.

Nu-ți poți închipui cât de bine mi-a căzut odihna aceasta fără
de nici o vorbă.

Aerul rece presărea peste tot, picuri de rouă. Până și praful
de pe drum se umezise. În pâraiașul dela poartă, îngust, se oglin-
deau cu capul în jos, câteva stele în șir.

Cu fiecare minut care trecea, peste tot cuprinsul se așternea
liniștea, odată cu adâncul nopții. Afară de câinii care lătrau în vânt
după fiecare poartă, ca în ajun de Crăciun, și de țăcănitul unei
mori de foc, îndepărtate, nimic nu se mai auzea. Dela o vreme și
acestea au amuțit.

Nu știi cât o fi trecut până când, un cârd, de rațe înțelegân-
du-se între ele probabil asupra drumului, trecu sgomotos pe deasu-
pra noastră.

Până să ne dăm seama și să ne oprim gândurile au trecut
cu siguranță Mureșul.

— Se duc călătoarele.

— Le mână toamna și iarna din urmă, moș Iacobe.

— Așa ne mână și pe noi bătrânețele și moartea și totuși
odată și odată ne vor ajunge.

Limbile ni-s'au încleștat iar și așa ne-am ridicat și am intrat
în casă.

În mintea mea erau înrădăcinate un șir întreg de dureri și
deaceea când am închis ușa nu m'am mai putut gândi nici la
toamnă, nici la moarte, nici la nimic din aceea ce văzusem ziua
întreagă. Pe toate le-am închis afară din cameră. Cu mine am
adus numai un singur gând. Să plâng. Să-mi spăl cu lacrimi
ochii de tot ce am văzut și să-mi răcoresc sufletul aprins.

VASILE I. RUSU

Din aspectul poetic al Ardealului.

În contururile sclipitoare ale creațiilor spirituale ardelenesti, destinul neamului românesc se desprinde din negura trecutului mai bine decât din creațiile oricărei alte provincii.

O răscolire a vieții din Ardeal, până la adâncimile în care se întrezărește osatura structurală a sufletului său, ne va descoperi sensul specific în care plâsmuirile de cultură s'au încheat sub zodia dăinuirii istorice.

În simțirea unui popor, timpul nu este o dimensiune care să determine cu precizie epoci în evoluția lui spirituală, ci numai cristalizarea structurii sale interioare după anumite coordonate stilistice.

Ernest Bovet, în *Lirism, Epopeie, Dramă*, studiind diferitele manifestări literare într'o orientare bazată pe legea evoluției generale, stabilește că lirismul, epopeia și drama sunt trei dispoziții esențiale de a concepe viața indiferent de formele exterioare pe care le îmbracă. Sunt trei viziuni asupra lumii, care se urmează succesiv nu numai în viața indivizilor ci și a popoarelor, constituindu-le treptele de ascensiune în dezvoltarea sufletească determinată de evoluția lor istorică. *Lirismul* e tinerețea plină de speranță, e credința în viitor, *epopeia* este bărbăția care se afirmă prin acțiune, iar *drama* este bătrânețea în care se sbat cele mai feurite probleme.

În această orientare, o observație atentă ar putea desluși anumite aspecte din configurația spirituală a Ardealului.

Suferința și durerea sunt pașii cu care această provincie a intrat în istorie. În simțirea celor oprimați de dominația străină s'a plămădit *nădejdea* înălțării pe culmile de lumină ale marilor înfăptuiri. În viforul frământării lor s'a involburat *aspirația* către zorile altei lumi, *credința* unei ursite cristalizată într'o anumită viziune asupra lumii.

În limpezimea isvoarelor de tristețe ce se despletesc în mlădierile versului popular, se oglindește întreaga fisionomie a popoului nostru în căutarea unui balsam de viață. Tainele adânci ale substanței noastre sufletești își răsfrâng umbrele și luminișurile destinului în unduirea sbuciumată a valurilor de simțire revărsate în cântecul doinei. Sub povara vieții înegurate, genele au topit în boabele de lacrimi ale versului ruga unui popor sfârșit de durere, pentru a le vărsa în potirul unei împărtășiri cerești. Din plânsul doinei se aprind flăcări de speranțe la răscrucile istoriei noastre, arătând gloatei înjugate cărări ce se despletesc în poieni cu soare. Manifestarea lor primară în accente de durere imprimă plâsmuirilor poetice de-a lungul acestor pătămiri un *aspect de lirism* urzit în plâns de doină.

Credința plămădită sub pecetea acestui aspect a sbuciumat întregul climat spiritual, deslănțuind o năvalnică rostogolire de elanuri, care dau simțirii poetice un accent de *răsvăritre*. Când brazii

incetinați se clătinau în legănarea vântului, prin poienile înverzite răsuna tulnicul sculând pe români din văgăunile munților. Picurată dintr'un fluer și țesută pe fir de baladă, chemarea lui Horia creștează în trunchiul istoriei izvorul unei noi ursite. De dragul șopotului de isvoare și legănarea frunzelor în vânt, haiducul cutreeră poieni și urcă poteci umbrite, sfărâmând în tânguirea de cavale o vijele de durere, ce în fulgere se transformă în scrâșnire de revoltă. În baladă se răsfrânge ecoul sforțărilor noastre de înălțare, pe aripele dorului, spre azurul biruinței eroice. Balada este un clocot în care seva pământului nostru fierbe în cursul ei prin albia de foc a destinului și în flăcări uriașe proiectează către cer icoana unei viziuni revoluționare. În trăirea Ardealului prin veacuri ea reprezintă aspectul fazei de bărbăție, dinamismul rezistenței eroice.

* * *

Poeții din Ardeal, ca exponenți ai vberilor românești, cu slova lor de foc au dăltuit pe fruntarul templului scrisului lor, versuri care ard în flăcări tămâie sfântă la icoana viziunilor istorice.

Octavian Goga spune în *Fragmente autobiografice*: „M'am născut cu pumnii strânși; sufletul meu s'a organizat din primul moment pentru protestare, pentru revoltă, cel mai puternic sentiment care m'a călăuzit în viață și din care a derivat și formula mea literară”.

În *Rugăciune* își exprimă el această menire poetică :

*Nu rostul meu de-apururi pradă
Ursitei maștere și rele
Ci jalea unei lumi, părinte
Să plângă 'n lacrimile mele.*

Prin versurile acestui rapsod vorbea prevestitorul „înfricoșatei judecăți”. Era un profet

*Ci 'n pacea obidirii voastre
Ca 'ntr'un întins adânc de mare
Trăește 'ntunecatul vișor
Al vremilor răzbunătoare.*

Natura întregă are o misiune răzbunătoare. Oltul, Clăcașii, sunt expresive în această privință.

Poezia lui G. Coșbuc poartă deasemeni determinantele sbuciumului care pecetluște istoria Ardealului. În stihurile lui, ca un simbol al durerii poporului, voevodul zdrobit de dușmani și cuprins de brațele morții, este pătruns de nădejdea într'o altă soartă :

*Și-atunci voi ieși eu afară
Și veseli vom trece noi iară
Prin sulți și foc înainte
Să fie potrivnicii mințe
Că-s vii când e vorba de țară
Și morții 'n morminte. (Mearța lui Gelo)*

În accentele viguroase ale baladelor sale, indignarea unui neam batjocorit de cotropitori se transformă în amenințare :

Să nu dea Dumnezeu cel sfânt
Să vrem noi sânge nu pământ
Când nu vom mai putea răbda
Când foamea ne va răscula
Hristoși să fiți nu veși scăpa
Nici în momânt! (Noi vrem pământ)

Poezia dură a lui Aron Cotruș continuă să bătătorescă drumul trasat de O. Goga și G. Coșbuc. În versurile lui săpate în granit, răsbate năprasnic o scăpărare de durere a întregului popor ardelenesc:

În versu-mi aspru, în sbuciumu-mi orb
tăria mi-o sorb
din zăcăminte milenare
de neam crescut
fără scut
Sub fulgere și năvăliri cotropitoare. (Cântec de slavă)

Axa de sprijin a poeziei lui este dimensiunea epică a dinamismului istoric, și într'un poem neîntrecut evocă din străfunduri de veac pe Horia țăranul de cremene cu țindră de flăcări pe umăr, care la o răcruce a trecutului a însângerat cu rănila trupului său frânt pe roată, o pagină din istoria Ardealului.

Aceiași dimensiune a fost realizată în Ardeal până în proporțiile ei majore, până la cea mai amplă formă a genului epic, prin singura epopoeie reușită: *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu.

Nota fundamentală epică vibrează cu același timbru și în proză.

Prin romanele sale, *Liviu Rebreanu* a dat literaturii noastre expresia cea mai desăvârșită a acestui gen. Aspectul sufletului ardelenesc, în lupta lui pentru pământ și în sbuciumul milenar al instinctului național, se reflectă în *Ion* și *Pădurea Spânzuraților*. Incordarea viguroasă a unui popor de luptători a inecat în vâltoarea răsvrătirii toate notele armonice de lirism din acordurile care vibrează pe lira sensibilității lui artistice.

Cu totul deosebită este structura interioară a romanului de peste Carpați.

Osatura în care se articulează creațiile lui *Ionel Teodoreanu* este încheșată pe un fond liric în lumini de curcubeu ce se împletesc în zugrăvirea unei lumi patriarhale, care își scutură aripile amintirii în duioase accente de nostalgie. Este lumea *Medelenilor* pe care el o transpune în felurite aspecte în fiecare din romanele sale.

Deasemeni *Mihail Sadoveanu* este un neîntrecut maestru în descrierea celor mai subtile nuanțe în care *duioșia* specific moldovenească desprinde din suflet acorduri de lirism, dar nu a întonat nici o notă epică în orchestrația scrisului românesc.

Scriitorii moldoveni sunt stăpâniți mai mult de contemplare, de visare, iar cei ardeleni de o trăire mai intensă a vieții naționale. În slova acestora picură din rănila sforțărilor românești sângele unei lupte ce înclină mai mult spre *dramatism*, arătând orientarea destinului nostru spre ultima etapă a evoluției lui.

Fluierul lui Horia a răsunat din nou prin poienile munților. Culmile istoriei ard în vâlvătaia ce încinge visele neamului acesta

în noul lui popas spre înveșnicirea către care-l poartă destinul. Flăcări dogoriți în flăcările noii zariști ce se deschide, s'au ridicat dârz să dăltuiască din dureri icoana României peste veac. Inspăimântați de stihile învăluite în umbrele subistoriei, au săpat cu târnăcoapele tranșee pentru dăruirea lor jertfelnică. Trupurile lor sfărtecate de gloanțe și baionete au sângerat într'un sbor spre piscurile de azur ale ultimei etape din împlinirea noastră istorică: *învierea românească*. Jertfa lor plătită cu atâtea lacrimi a lăsat urme adânci pe drumul svârcolirilor noastre naționale.

Glasuri înăbușite freamătă prin tremurul firelor de iarbă din afundurile mormintelor. E glasul lor, al celor ce au mușcat din țărână, și ne vorbește nouă. Ne cheamă să ne împărțășim din taina pentru care ei au murit. Cine-și va muia pana în sângele lor, cald încă, pentru a înscrie în cartea veacurilor cea mai sguuitoare dramă a românismului?

EUGENIU TODORAN

Universitatea Daciei Superioare la Sibiu

Evenimentele recente, care au adus atâtea durere neamului românesc, au făcut ca Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, — Universitatea Daciei Superioare, — să se refugieze temporar în „Dacia inferioară”, la Sibiu. Firește că mutarea unei astfel de instituții, cu un aparat științific atât de vast, întâmpină dificultăți dintre cele mai mari și nebanuite. Instalarea ei în altă parte necesită localuri corespunzătoare, în primul rând, care trebuiesc amenajate după nevoile create de împrejurări. Cu multă greutate și după chibzuite deliberări localurile au fost găsite și amenajate la început. Sibiul, centru românesc și ortodox a devenit pe neașteptate și pe nevrute noua cetate universitară.

Datorită icsuinții maestrului Sextil Pușcariu, care este în fruntea conducerii Universității din Cluj cu sediul la Sibiu, și care a depus toate străduințele pentru o cât mai bună instalare a ei, *Alma Mater*, — refugiata *Alma Mater*, — și-a deschis porțile pentru tineretul studios și însetat de lumină. Parcă o fatalitate norocoasă a diriguir lucrurile: același căruia i-a fost dat să fie primul rector al Universității din Cluj și care avea să o organizeze în 1919, același i-a căzut în greaua sarcină de a o reorganiza, în refugiu.

Institutele dependente de Universitate, care au creat faima acestei înalte instituții de cultură din Clujul românesc, evacuate aproape în întregime cu bibliotecile lor, — unelte de lucru, — odată cu deschiderea noului an școlar universitar, au început munca lor de propășire a științei românești. *Muzeul Limbii Române*, în fruntea tuturor, aducându-și colaboratorii, cu puteri sporite continuă lucrarea marilor opere la care s'a angajat: *Dicționarul Limbii Române* și *Atlasul Linguistic Român*, îngrijindu-se în același timp de material pentru un nou volum din prețioasa publicație *Dacoromania*. De asemenea este în perspectivă de lucru și *Institutul de Istorie Națională*, care face să apară *Anuarul* său, valoros prin bogatul ma-

terial științific pe care întotdeauna l-a adus. În aceeași situație de așteptare a limpezirii vremurilor tulburi, în pragul unei noi și intense activități se găsește și *Institutul de Psihologie și Muzeul Etnografic*.

Cu toate durerile ce s'au abătut asupra neamului românesc de dincoace de Carpați, cu toată neliniștea ce stăpânește, oamenii culturii și ai științei, împintenați din nou la muncă, își continuă activitatea lor, începută sub lumina acestui soare, și în aceste vremuri grele. Iar *Alma Mater*, sanctuarul culturii și științei Românilor din Transilvania ciuntită, îmbrățișează cu aceeași dragoste pe fiii săi, împărtășindu-le cu aceeași generozitate căldura și lumina ei binefăcătoare.

NICOLAE MOCANU

Șt. Bezdechi, Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română, cu un cuvânt înainte de prof. I. Lupaș.

Editura RAM. Aninoasa-Gorj 1939.

E cât se poate de laudabilă ideea pe care a avut-o profesorul dela Universitatea din Cluj, dl Șt. Bezdechi, stimulat și de inițiativa coducători ai editurii Ram, de a face cunoscută unui public cât mai numeros figura mare de prelat al bisericii catolice maghiare și umanist de origine românească, Nicolae Olahul. Semnalat atenției cercetătorilor noștri într-o substanțială comunicare făcută la Academia Română de cunoscutul istoric ardelean profesorul Ioan Lupaș, Olahul a rămas prea puțin cunoscut publicului nostru cult și n'a reușit încă să-și primească locul cuvenit în istoria românească, în care s'a trecut prea ușor peste o valoare de talia lui, în timp ce s'a făcut loc meritat atâtor streini și venetici. Cauza e desigur faptul că el n'a fost destul de cunoscut până acuma. Exemplul dat de prof. Lupaș de a studia și face cunoscută personalitatea și opera lui Nicolae Olahul a fost urmată cu multă râvnă de umanistul clujan Șt. Bezdechi, care a fost atras în deosebi de activitatea literară și umanistă. Într-o serie de articole apărute în ultimii ani în revistele din Cluj, dl Bezdechi s'a ocupat de familia lui Nicolae Olahul, Românii în scrierile lui, legăturile lui cu cultura greacă și cu Erasmus din Rotterdam, ca și de încercările lui poetice. Adunate într'un mănunchiu, aceste articole, la cari se adaugă o parte inedită, apar acum ca o frumoasă monografie, a cărei lipsă e demult simțită, și care va contribui în mare măsură la popularizarea celei dintâi figuri europene de cultură răsărită din sânul neamului nostru.

Nicolae Olahul (1493—1568), născut la Sibiu, era fiul lui Stojan (sau Ștefan) Olahul din familia domnitoare a Munteniei și înrudit de aproape cu Huniadeștii (Iancu și Matia Corvinul), care se refugiase în Ardeal, unde a preferat o viață liniștită, fără fast și fără primejdii. Originea românească e în afară de orice îndoială și recunoscută în deobște de istoricii unguri. E un fapt pe care nu a căutat să-l tănuiască nici însuși Nicolae Olahul, ajuns la cele mai mari onoruri bisericesti și lumești, l-a mărturisit în scrierea sa „Hungaria” și l-a păstrat în porecla sa, fără a găsi că ar fi nedemn pen-

tru el, înaltă față bisericească, să poarte numele neamului său urgisit, deși putea foarte ușor să-și ia un nume sonor din antichitatea clasică, după obiceiul contemporanilor săi umaniști. Nicolae își începe învățătura la școala capitulară din Oradea, unde își însușește cele dintâi elemente de cultură clasică, limba latină, elocință, poezie, muzică, astronomie. La vârsta de 17 ani intră ca paj la curtea regelui Ladislau. După doi ani e făcut secretar al episcopului din Pécs: primul lui pas pe calea vieții eclesiastice, în care va ajunge până la cea mai înaltă treaptă. Fiind apoi sfințit, devine pe rând: canonic de Pécs, canonic de Strigoniu (Esztergom) și proto-pop de Komarom. La 1526 e făcut secretar al regelui Ungariei Ludovic și al reginei Maria, iar la 1531 el trebuie să urmeze ca secretar pe Maria, ajunsă acum viceregină a Țărilor de jos. Timpul petrecut aici, la Bruxelles, i-a fost lui Olahus de mare folos pentru complectarea culturii sale clasice, mai ales în privința limbii grecești, și pentru stabilirea de legături traince cu cei mai mari umaniști ai timpului. El se bucura de considerația aleasă a unui Erasmus din Rotterdam, prințul umaniștilor din toate vremurile, pe care n'a ajuns să-l cunoască decât prin vasta lor corespondență. La moartea marelui Erasmus, Olahul i-a dedicat câteva frumoase stihuri:

Somno adeo optato dulce hic iam dormit Erasmus

A vero haud dormit mens generosa viri.

Scripta volant totum late iam sparsa per orbem.

Trebuind să-și petreacă o mare parte din viață la curte, în mijlocul nimicurilor fastuoase și a formalismului deșert, singurul lui refugiu era literatura, pe care o cultiva cu intermitență pe cât îi îngăduia profesia lui în mijlocul banalităților aulice, descrise în termeni drastici într-o scrisoare adresată unui prieten care voia și el să intre la curte. „Nimeni mai bine ca mine n'ar putea să-ți explice de ce grijii și necazuri au parte curtenii. Sunt așa de agitați când de un lucru, când de altul, mai ales cei care au o ambiție, că nu le rămâne nici o clipă de plăcere. Îți scriu aceasta ca unul ce-a pățit. Aproape din copilărie am fost crescut la curte, am trecut prin multe, și bune și rele... Vrei să intri în viața de Curte. Faci mare greșală, crede-mă, dacă socoți că situația celor dela Curte e mai fericită... Aci, e adevărat, vei fi cinstit de mulți. Dar ești mereu preocupat cum s'o iei înaintea altora, cum să captezi bunăvoința principelui, cum să faci pe amici să te laude într'una. Lucruri cari aduc după sine atâtea grijii, încât nu poți avea liniște nici ziua nici noaptea. Iar dacă ai ceva studii înainte, în vremea aceasta ele se pierd, căci grijile, frământările sufletești nu-ți îngăduie să te ocupi de literatură. Așadar, dacă ești înțelept, fugi de Curte; și dacă la tine acasă nu e pace, du-te acolo unde poți să slujești lui Dumnezeu și să-ți cultivi mintea“.

Dar nu această viață lipsită de conținut putea fi idealul unui om de înalte preocupări intelectuale. Ani de-arândul a râvnit Olahul după tihna studiilor și a unui trai spiritual, de care s'a putut împărtăși pe de-a 'ntregul numai spre sfârșitul vieții, căci deși nu-

mit episcop de Zagreb, a trebuit să rămână și pe mai departe la curtea imperială în calitate de cancelar al lui Ferdinand I. Abia în 1553 putu el scăpa de grijile politice, când rodnicia lui carieră diplomatică și ecleziastică e încoronată prin ridicarea lui la demnitatea de arhiepiscop de Strigoniu și primat al Ungariei, distincție pe care a dobândit-o exclusiv prin însușirile lui excepționale.

Ajungându-și astfel idealul vieții, Olahul a început munca uriașă de curățire și ridicare a bisericii catolice a Ungariei, muncă pe care a continuat-o fără preget până în ultima zi a vieții sale. Timp de 15 ani, în calitate de cap al catolicismului unguresc, a luptat din răzputeri pentru a împiedeca progresul reformei ce zguduia din temelii biserica apuseană. A reorganizat tagma preoțească și toate cadrele ecleziastice, a restabilit ordinea în mânuirea bunurilor bisericești, redând acesteia multe drepturi materiale uzurpate între timp de puterea lumească. Printr'o serie de măsuri a restabilit morala slăbită și a afirmat din nou cu energie marea putere a credinței religioase, îndrumând spre cele sufletești pe clericii laicizați. A ținut mai multe sinoade, în cari întrunea pe toți fruntașii bisericii, și se interesa personal până în cele mai mici anăunțe de bunul mers al bisericii sale. Mai mult prin metode pașnice, el a reușit să pună stavilă reformei care ușor putea destrăma întregul aparat al catolicismului învechit și copleșit de abuzuri seculare, Pentru catolicismul unguresc Olahul are o importanță covârșitoare, iar opera lui de restaurator și apărător al credinței e considerată de învățații streini (de ex. Neuman) ca de-a dreptul providențială. Merite nepieritoare și-a câștigat el și în organizarea școlilor bisericești și a învățământului în genere.

Dacă opera lui Nicolae Olahul pe tărâmul ecleziastic apare uriașă, opera lui poetică e în scliimb mai modestă, nelipsită totuși de o remarcabilă originalitate și frumusețe. „Secretarul reginei Maria — spune dl Bezdechi — mănuește cu destulă ușurință versul latin, ca de altfel, — trebuie s'o recunoaștem — mai toți umaniștii. Stihurile lui sunt curgătoare și limpezi, fără imagini prea nouă sau îndrăznețe. El va spune despre sine, cum spusese și Ovidiu că are o vână poetică „exilis“, firavă. Dar ceace la bardul din Sulmona era numai o cochetărie, la Olahul era un adevăr. El însuși recunoaște acest lucru în mai multe rânduri...” Iată câteva interesante versuri, în frumoasa tălmăcire a dlui Bezdechi :

Laurii zeului Febus nu 'ncinseră tâmplele mele,
Setea eu nu-mi alinaî cu a lui Pégas izvor,
Nici mi-amintesc ca vreodată' adormit să fi fost într'un dulce
Somn pe Parnas sau cumva prin ale muzei dumbzăvi,
Căci nes'ârșitele-mi treburi din vremile de-azi așa turburi
Din tinerețe de loc nu îmi dădură răgaz
Ca să ajung un poet pe măsura dorințelor tale
Și cu condeiu-mi isteț frumoase versuri s'aștern...

Ca mare erudit, Olahul a lăsat câteva lucrări cu caracter istoric. „Hungaria“, scrisă numai pe baza cunoștințelor personale, prezintă o icoană etnică și geografică a țării, cu date prețioase și asupra

Ardealului și a Țărilor române; o carte despre Attila și o Cronică, toate scrise în latinește, după obiceiul vremii. Vorbind de Țara Românească (în „*Hungaria*“ cap. XII), el nu uită să amintească de originea sa română, și să vorbească de neamul său. „Valahii în limba lor își zic Rumunyi (Rumâni) adică Romani și socot că vorbesc rumunyeschte (rumânește) adică în limba Romanilor. Limba lor mai pură are cea mai mare afinitate cu limba italiană, dar limba de care se slujesc, mai ales Bihoreni, în biserică, e sporită cu vocabule slave, din pricina religiei pe care, primind-o, dacă nu mă înșel, dela popoarele slave care se închină după ritul și dogma greacă, o păstrează cu cea mai mare încăpăținare (tenacissime retinent). Lucrul acesta l-am constatat eu însumi, când fiind la Oradea Mare într'o misiune de Stat, am avut prilejul să stau cu ei de vorbă”. Dacă arată oarecare răceală când vorbește de Români, aceasta se datorește — cum observă autorul — aversiunii familiare contra domnitorilor Munteniei, din fața cărora Stoian Olahul a trebuit să-și părăsească țara și să-și caute altă patrie. Aceste animosități familiare nu l-au putut determina pe Nicolae Olahul să se lapede de neamul său, față de care s'a simțit legat, dar pentru ridicarea căruia el n'a putut face nimic. Și aceasta nu numai fiindcă nu o îngăduiau împrejurările vremii de atunci; dar un lucru asemănător nu ar fi posibil nici chiar azi, când conștiința apartenenței etnice a oamenilor e mult mai pronunțată.

Nicolae Olahul rămâne unul din cei mai mari fii ai neamului său, din care a trebuit să se desprindă, spre a-și da tributul marilor lui însușiri de luptător al spiritului în lumea latinității apusene, latinitate de care poporul român, aservit slavismului cultural și bisericesc, se va apropia mult mai târziu, spre a-și recăpăta conștiința romanității sale.

ION I. RUSSU

C R O N I C A L I T E R A R Ă

George A. Petre: Umbre și lespezi, versuri. Oradea, 1938.

Poet de certă vocație, verificată în anterioarele volume, unul original și unul de traduceri, d-l G. A. Petre aduce în tânăra lirică a Ardealului o notă interesantă.

Fără a fi Ardelean decât prin adopție, vom vedea totuși că este un îndrăgostit pe acest pământ; ba mai mult decât atât: și-a apropiat întregul crez al literaturii de aici.

Dragostea pătimașă pentru pământ, adăugată la acea generoasă comuniune cu natura, cultul strămoșilor care sunt chemați să dea seamă de gândurile și îndeletnicirile lor, descrierile vieții

pastorale sunt câteva din notele care domină poezia veche a Ardealului ca și pe aceea mai nouă și care se întâlnesc și în recentul volum de Umbre și Lespezi.

Dar pentru a participa la desfășurarea vieții, cu miracolele și fenomenele ei, este necesară o atitudine specială.

Este, în prezenta carte, un stil de multe ori liturgic, duhovnicesc, cu un elan oprit de zăgazul temerii de a nu clătina înțelegerea simplă a lumii, iar câteodată totul se prefăce în scurte accente confesionale, remarcabile desigur pentru emoțiile reținute.

În vara anului 1939, când întâmplarea ne-a aruncat la Oradea, am stat de vorbă cu d-l George A. Petre. I-am amintit că i se aduce poeziei sale învinuirea de monotonie, prin faptul că versurile au cam aceeași tăietură, închizând aceleași sonorități. Mi-a mărturisit atunci că poeziile ce au intrat în „Umbre și lespezi” sunt înadins alese astfel pentru a-i oglindi preocupările de o problematică atât de scumpă inimii sale. În sertare, adăuga Domnia-sa, îi zac multe alte manuscrise, în alte cadențe, dar care nu știe când vor vedea lumina tiparului.

Autorul are dreptate. El se prezintă în această culegere unitar, stăpân pe forma clasică a versului, cu adânci preocupări menite să contureze un profil liric.

„Vis străbun”, cu care se deschide volumul deși nu aduce nimic nou în acordurile lui domoale, este de menționat în linia considerațiilor noastre de mai sus. Cităm prima strofă :

Din sufletul meu și-a făcut pernă
Un strămoș din adânc vechi
Și-și doarme 'n mine viața eternă
Cu visuri tainice, fără leac.

Poezia se continuă în „Așa era tata”, remarcabilă prin exprimarea nudă a sentimentului, care este întrucâtva și o „ars poetica” rudimentară:

Stătea aplecat peste albele oseminte
Ivite din brazda de cărbuue:
Încercând parcă să-și refacă 'n minte
Conturile lor străbune,

Cum pândesc eu să deslușesc glasul
Pecetluit în mine ca legământul
Ce-mi hotărăște fără voia mea pasul
Și-mi dogorește aici cuvântul.

Versul este robust, plin de sevă dar și lipsa de metafore evidentă. Ceea ce desigur nu înseamnă nicio scădere.

Natura, trecută printr'un suflet credincios, săvârșește acte sacerdotale dar și acte profane :

Soarele mă unge cu untdelemn de sudoare
Norul mă clătește cu ploii,
Săgeata luminii în rană mă doare
Și mă leagă umbrele moi.

Lumea poetului nu e diferențiată de a înaintașilor. Vom întâlni chiar biciul din poezia lui Coșbuc, cu siguranță în altfel de exprimare :

Aș vrea să plesnesc acum gândul
Între hârtiile acestea moi,
Cum odinioară, zile de-a rândul,
Pleșnea biciul pe lângă boii.

Scriitorul este un obsedat: tot ceea ce gândește, face și plănuește, vine din îndemn „de dincolo“.

„Nelămurit răsună azi prin apropiere
Chiot de îndemn: hăis, cea!“ etc.

Ba autorul merge mai departe, într'o stare de îngenuitate nefalsificată totuși:

Un străbun doarme adânc, aici, sub glie,
Cu florile mele pe piept.
Aș dori să-mi pui una la pălărie
Și nu trebuie să-l deștept.

Poezia „Danie străveche“, dintre cele mai bune ale cărții păcătuște prin întrebuintarea unui cuvânt cu circulație redusă în forma de aici „odoare“, care surpă strofele în care se află.

Să nu uităm însă că larga îmbrățișare a trecutului nu este decât accesorie pentru justificare actului creației. Neputându-și explica de ce scrie, poetul ia drept martori ai veselilor și tristeților pe strămoșii care i-au lăsat moștenire, îndemnurile și iscusința.

Versurile care privesc exclusiv creația nu sunt concludente, după cum, pentru poezia lor, nu sunt concludente calmările multor poeți de azi, preînși bolnavi, care indică boale și tristeți fără să le poată intui într'o expresie potrivită.

Uneori dl G. A. Petre a făcut concesii versului — sau sunt, poate, versuri mai vechi — deoarece prezintă un material în parte neprelucrat.

Ajungem însă la poezia „La umbra vremii“, în care sentimentul naturii ia forme benigne:

Pe deal soarele a așătat foc mare
Ca la popas ciobănesc.
Arborii 'ntind mâini negre pe zare
Și tremurând se 'ncălzesc.

Rareori un poet s'a aplecat cu mai multă dragoste asupra umii mărunte dela țară pentru ca să-i desvăluie, cu un ochi sigur, oate fețele ei surprinzătoare.

Peisajul e animat. Iată un crâmpei care nu e o simplă notație impresionistă ci începutul unei poetice grave deși nedesăvârșite în oate acordurile ei:

Alteori se face de-odată liniște pământie
Și lăcustele atârnă de spicul moale,
Parcă cineva doarme obosit pe câmpie
Și nu trebuie nimeni să-l scoale.

Există în versurile poetului George A. Petre o devotație și o înțelegere pentru veșnicile frumuseți perene ale lumii.

Luăm o poezie care mărturisește acest mare sbucium:

Pun la pământ genunchi și frunte
Ca'n primitivă rugă
Și-aud rodul trezit în grăunte
Cum cere să sugă.

Aștept cu mâinile înfipte'n țărână
Intins pe ogoare.
Și ciocârli'a'n văzduh triluri mână
Să ciugulească soare.

Mă frâng în zori pe-oglinzi de ape
Și nu mă deslușesc bine.
Un chip s'a privit în ele pe-aproape
Și nu știu cine.

Țipă rodul în culcuș de câmpie
Și glasul se sfarmă.
Eu cu brațul plin de melodie
Îl leagăn s'adoarmă.

Totuși versul nu este de o proprietate desăvârșită. Sunt stridențe, sunt mai ales acele rupturi, care turbură unitatea, precum și lipsa de gradație care șterge puternica impresie născută dela întâiele rânduri.

Mai realizat este „Tablou cu soare” în aceeași notă de jubilație naturistă. Dar cu aceste rânduri trecem din „Ciclul umbrelor” în care am găsit numai și numai lumină și popsim la „Ciclul Lespezilor”.

În acest ciclu preocuparea de făuritor de versuri apare mai evidentă cu toate că nu este atât de clar conturată ca mai înainte. Sunt multe prețiozități:

Tremură șoaptă: în lut, în ape, în lună,
Fără hotar și fără loc.
Ca un vag tresărit de strună
Pe-o vioară încuiată în toc.

(Când sub lespede)

Câteva încercări de pastel, în cu totul alt gen decât neuitatele și melodioasele pasteluri ale lui Alecsandri, se insinuează mai stăruitor. Compoziția este de o poezie originală, cu toată simplitatea tonalității ei:

Uneori oftează adânc cineva pe aproape
Și lanurile pe rând tresar.

Apoi liniștea se culcă pe câmp, oarbă,
Respirând ușurel,
Parcă un mut cântă ascuns în iarbă
Un cântec numai pentru el.

În versurile acestui ciclu sunt și cele mai izbitoare dezertări dela grija lirismului. Imagini și expresiuni ca: *ectenii sburătorind în veșnicie, isbăvelnic sărut, când oamenii au migrenă și vor să scape, frunzele prind melodia în mână, în arc de oțel am încordat fală, frunze bolnave de gripă, întunecat arcubeu, etc., sună atât de nepotrivit în poezia d-lui George A. Petre.*

Uneori versul e limpede, melodios dar nesatisfăcător:

Cânt peste-anoimpuri cu zarea frântă
Ori poate tot așa plâng.
Cum nu-și dă seama de ce cântă
Pasărea oprită'n crâng.

Tot ne semnificativă pentru robustul talent al autorului este și poezia „Sămănător”.

În schimb, ca un mic juvaer, se detașează de aici „Sub ninsoare”.

Ciclul „Alte stihuri” nu adaugă nimic universului liric prin care am străbătut până acuma, mirându-ne chiar că a fost alăturat aici.

Am lăsat însă înadins la urmă această bucată de antologie care desvăluie în d-l George A. Petre un adevărat artist, poezie care, cunoscută în cercuri mai largi, poate aduce singură un nume trainic poetului :

Sunt tren mănânat de-un mecanic orb,
Cu dăre de fum pe care norii le sorb.
Port călători bolnavi de dor
Și nu știu unde trebuie să-i cobor.

Soarele roșu, ochiu sângeros de balaur,
Inghite din goană stele de aur.
Semafoarele, strigoi muștrați de păcate,
Se roagă cu brațele'n sus să nu fie călcate.

Prin gări mici și tăcute șuerul țipă
Și umbrele sar de scări în pripă.
Cineva aruncă'n urmă zâmbete și suspine
Și știu că niciunul nu-i pentru mine.

Uneori cântec nou și cald se frământă
Și eu nu pot opri să văd cine cântă.
Iar unde opresc la'ntâmplare și-ascult
Melodia-i moartă de mult.

Odată știu că voiui sta într'o gară mare,
Unde oamenii vor aștepta ceva din zare.
Mecanicul va căuta cu ochiul șters
Călătorii cari-au sărit din mers.

BCU Cluj / Central University Library Cluj (Mecanicul orb)

Poeziile din „Drum lung” ale lui Gherghinescu Vania.

A-ți arunca de multe ori o privire peste trecutul în care ai scris iubind și ai iubit scriind, este o temerară încercare de pe urma căreia, dacă mai rămâi cu atâtea lumini în suflet, păstrezi totuși și certe desamăgiri. Te întrebi atunci, bunăoară, cu îndreptățită mirare și puțin sdruccinat orgoliu: Le-am scris eu, oare, aceste versuri ce mi se par atât de streine în sunetul și în litera lor?

Și cu toate acestea o atare revenire este necesară pentru examenul de conștiință al fiecăruia.

Cu aceste gânduri am deschis cartea prietenului nostru, a poetului Gherghinescu Vania, scrisă cu mai bine de doisprezece ani în urmă, carte intitulată cum nu se poate mai bine „Drum lung”, semnificând prin aceasta deopotrivă drumul poeziei ca și al vieții și al dragostei.

Fără a încerca să alcătuim un comentariu critic, care ne-ar reclama alt timp și alt spațiu de care am fi bucuroși să ne învrednicim cât de curând, vom însemna caracteristicile unei poezii cu un răspicat accent personal și cu o vigoare pe care patina timpului n'a șters-o, n'a putut-o șterge în toate ale ei variate fețe.

Indoielilor din capul acestor rânduri le vor lua rândul astfel satisfacții pe care nu întârziem să le mărturisim.

Ne este însă cu deosebire greu să căutăm a descifra de aici toate acele emoții rare pe care le descifrează cu atâta artă, astăzi,

poetul care n'a încetat să scrie, acumulându-și frumusețile cu o sărguință remarcabilă.

„Drumul lung” este o carte veche. Să se înțeleagă bine: zic veche și nu învechită. Dacă am fi scris la apariția ei am fi arătat că nu ne apropie acel timbru de romanță, acea clamare insistență care se diversifică în lungi variații pe aceeași temă; nu ne-ar fi plăcut nici mărturisirea, undeva, a autorului că este „trubadurul călător pornit în spre un castel întârziat”, căci fără să aparție perioadei romantice celei mai apropiate a liricei noastre, al cărui exponent glorios a fost Cincinat Pavelescu — de o glorie dovedită, vai, atât de șubredă, menită să deștepte din vis pe atâția tineri porniți doar cu elanul tinereții la drum! — autorul a păstrat unele urme de care în mod fatal s'a desbărat, ajungând cum spuneam, la o frumusețe de clasică exprimare.

Ceea ce ne-a îndemnat să stăruim asupra bogatului volum au fost acele destul de multe pagini peste care timpul nu poate arunca umbra lui, pagini din care vom desprinde, ici și colo, câte o frântură, cu mâhnirea că nu le vom putea da în întregime, întotdeauna, adăugând astfel la modesta noastră însemnare lumina netăgăduită a versului.

Pe Gherghinescu Vani l-am putea numi, pe bună dreptate, un cântăreț al dragostei. Este în „Drum lung” un cuceritor elan pe care anii nu l-au sdruncinat și din care, mărimdu-se ca un șuvoiu, s'a constituit poezia de azi, mai pură, de îndelungă și rar întâlnită iubire.

Poetul este adeseori un sceptic, un înfrânt care participă la desfășurarea mărunței existențe. Dar elevările de ton sunt mai pretutindeni prezente:

Atunci, cu mâini de om hipnotizat,
Pe fruntea mea plecată'n vis și'n jale,
Apoi prin păr — cu gest întârziat,
Eu mângâi urma mângâierii tale.

Isbitoare este atenta grijă la marile principii ale vieții dintre care am pomenit iubirea și căreia i se alătură acum Dumnezeuirea și moartea.

Iată un vers de dragoste, purificat:

În urma ta rămân sdrorbit și mut
Sub viscolul acelorăși dureri;
Sporesc în mine asprele tăceri
Cu fiecare clipă ce-a trecut.

Pe viața-mi oboșită aș fi vrut
Să risipesc un stol de mângâieri,
Să crești din plânsul serilor de ieri
Și'n umbra nopții, umbra să-ți sărut.

Dar ochii tăi, când genele-și desbină,
Mă pleacă sub povara de lumină
Și sufletu-mi se străuge 'nfrigurat.

Curând, sub pleoape, blândă reinvii
Și 'ntr'un vârtej de lacrimi mă străbat
Sfredelitor de dureroase bucurii.

(Dureri tănuite)

Și am fi însemnat, alături, admirabilele *Divagații lirice* în care însă vom conveni că sună atât de nepotrivit urâtul vers :

Creerii îmi aleargă și inima-mi visează!

Apoi, dacă vom trece peste accentuatul timbru de romanță din *Tu ți-amintești* sau *Adevăruri... crude*, nu vom putea face același lucru cu *Urme*, crescută dealtfel din aceeași tulpină dar în mai luminoasă realizare :

Pe căile pe care nu mai treci,
Cu primăvara zâmbetelor tale
Imprăștiată'n sborul de petale,
Se-zdună neguri umede și reci.

Când soarele, cu ochii roși de plâns,
Îmi cerne'n cale lacrimi de lumină,
Ascult, mirat, cum frunzele suspină
La capătul zilei ce s'a stins.

Am fost pe-aici, odată, amândoi...
Și-acum, privind la petele de soare,
Mi s'a părut lumina care moare
Că-i urma ta, lăsată-atunci pe foi.

O mențiune specială vom face pentru ciclul *Chemări în toamnă*, care cuprinde versuri meșteșugit cristalizate în strofe profund originale deși în tipar eminescian ca în *Toamnă*, dar și rânduri ca:

Și de pe vârf din munți
Un uragan —
Eu numele ți l-am strigat,
Dar văile l-au repetat
În van.

Pe crucea toamnei chinuit,
Azi visul meu s'a răstignit ..

Te-am așteptat, femeie, să vii
Și n'ai venit!...

În ciclul *Gânduri risipite* vom afla o seamă de traduceri atât de bine definite „după D'Anunzio, Carducci, A. Samain și Baudelaire“, în care versiunile originale sunt transpuse armonios.

În ultimul ciclu *La capătul drumului* sunt frumoasele poezii închinat morții din care vom cita *Sonetul de pe urmă* — care, după cum se obișnuște în limba noastră, nu este endecasilab! — și *Când nu voi mai fi*, detașând în întregime această personală *Reverență funerară* :

Tu'ncerci să-mi încălzești și să-mi mângâi
Sufletul meu schilod și sdrențuit...
Ascultă-mă, atrivește-l sub călcâiu!

Credeam și eu că-i bun neprețuit,
Odinioară, dar e mult de-atunci
Și n'aș mai vrea să știu c'am viețuit.

Azi, când în desfrunzirea din lunci
Se scutură avânturile lui,
Eu nu'nțeleg ce-aștepți de nu-l arunci!

Nu e păcat, nici sacrilegiu nu-i,
Ci numai deslegarea de pământ
A celui ce n'a fost al nimănui.
A rătăcit prin viață'n ploii și'n vânt;
A fost un început de basm uitat
Și-o notă'n melodia unui cânt.
Și-a vrut să-mi fie — al a încercat —
Stăpân. -- ca împreună, robi să-ți fim,
Dar ursitoarele ne-au blestemat
Alătura de tine să trăim
Și-asemeni legendarului Tantal,
Inșetoșați de tine să mărim...
Mi-e, inima, un clopot de metal.

Și pentrucă am ajuns la capătul acestor însemnări, să mai adăugăm poezia *Pe-o carte*, din care se poate constata în ce vers turburător închide poetul Gherghinescu Vania dragostea lui pentru deșarta meserie a slovelor și pentru iubita lui neuitată :

Ceva din tine'n carte a rămas,
Căci prea mă turbură când o deschid
Și prea îți recunosc măruntul pas
In foșnetul de file când o'nchid.

Imi tremură, în mâini, când o citesc
Și ochii mei încep să nu mai vadă...
Un ram mi-i brațul... Foile foșnesc...
Nu mai respir — de teamă să nu cadă
Privirea mea, de soare'n asfințit,
Alunecă atunci — o apă mută —
Zămbind spre ochii care au citit...

Și literele'n rânduri, le sărută.

Theodor Constantin : Vrajitoarea, nuvele. Ed. „Cugetarea“ București, 1939.

D-l Teodor Constantin, care a debutat în literatură cu un volum de versuri ce s'a bucurat de o bună primire, apare astăzi în librării cu o bogată carte de nuvele, în editura românească a d-lui Petre Georgescu-Delafraș.

Ne amintim că în jurul reînvierii nuvelei, în anul trecut, s'a făcut mult șgomot.

Nuvela constituie într'adevăr un gen dela care literatura română nu a căpătat tot. Este încă multă vreme înainte pentru statornicirea definitivă genului.

D-l Teodor Constantin ni se pare a fi într'un fel continuatorul vigurosului prozator care a fost Gib Mihăescu. Dar nu pentru identitate de motive sau procedee stilistice facem această apropiere ci pentru acel elan epic atât de rar întâlnit în întreaga noastră literatură contemporană.

Cele cinci nuvele din „Vrajitoarea“ sunt suficiente să ne dea dovada unui talent dela care epica noastră va aștepta realizări.

Drama din „Casa cu stafii“ poate fi desigur banală, ca și dra-

gostea ce se înfiripă mai târziu în același loc, dar prezentarea Madeleinei și a lui Adrian este remarcabilă. Vom desprinde un fragment, la întâmplare, relevând talentul de animație :

„V'am văzut acum o săptămână mergând cu o viteză de peste cincisprezece km. pe oră. M'am întrebat atunci, cum puteți iubi viteza. aici, unde totul curge lent, alunecă. Dunărea, uitați-vă cât de obosită pare, cât de încet curge. Apoi, aici, portul cu magazinele făcute, goale, cu cafenele, ceainării și taverne în care noaptea cântă trist caterinci; și dincolo malul celălalt cu sălciile ce se înșiruie, de-alungul, uniforme și de care ochiul se anină pe rând, merge cu ele sau se pierde departe în zarea inundată de aurul munților. Nimic nu poate fi prins într'o viziune de ansamblu. Ochiul întârzie asupra fiecărui lucru, aici, apoi dincolo, apoi mai departe și așa mereu până când privirea se pierde departe, domol ca o melodie de menuet. Viteza, sgomotul barbar al motoarelor turbură armonia asta de tăcere și curgere lentă. Deaceea am fost neplăcut surprins când v'am văzut gonind pe Dunăre”.

„Nebunia părintelui Probiu” se pare că a fost scrisă sub impresia lăsată de o întâmplare relatată de ziare. Un maniac a furat un tablou celebru din galeria Luvrului. Autorul reușește totuși o navelă de fină analiză psihologică. Această analiză este remarcabilă și în schița „Nodul”.

Este vorba de un tânăr care-și ucide tovarășul în urma unei împrejurări strani și născută din obsesie. Se desvăluie un suflet omenesc torturat, capabil de toate lașitățile dar care până la sfârșit se descopere victimă a neînălăturabilei conștiințe,

Nuvela „Eliberare” este cea mai realizată din volum. Un tânăr care și-a pierdut pe femeia iubită, o găsește dar o pierde pentru a doua oară, din cauza greșelii lui. Eliberarea Mariei este dureroasă dar definitivă. Iubește pe unul dar va trăi cu celălalt care o iubește.

D-l Teodor Constantin se arată un desăvârșit portretist, cu un spirit analitic dus până la sașietate.

În sfârșit „Vila Maud”, cu acea apariție stranie a Undinei este încă una din piesele de rezistență ale cărții.

Literatura fantastică la noi nu este în prea mare prețuire. O încearcă acum, de curând, d-l V. Beneș cu surprinzătoare intuiții. „Vila Maud” cuprinde un autentic material fantastic.

Este o dramă care sa încheie cu un elogiu al dragostei.

Pentru a ne clarifica asupra scrisului d-lui T. Constantin vom mai da un citat din care se va putea vedea plasticitatea stilului:

...„Abia acum observă pe tocul ferestrei deschise, motanul, mare și negru, ghemuit ca atunci pe birou, între ziare și reviste. El privea fără să clipească, cu pupilele fosforescente și la fel ca atunci privirea motanului îl neliniști, îl enervă...”

„Zât... Zât...” Și asvârli cu un pantof în perete, sub pervazul ferestrei... Motanul avu numai o tresărire, lumina verde din pupile crescă devenind palid-galbenă, apoi fu iarăși migdale-verzi, strălucitoare și rămase în același loc... Coborîse din pat să alunge mo-

tanul și să lase storul și totuși acum nu îndrăsnea să facă un pas... I se părea că motanul stă încordat și dacă el ar încerca să se apropie de fereastră, s'ar rezezi asupra lui să-l sfâșie cu ghiarele...

„Zât... Zât...” Motanul rămase nemișcat, privindu-l cu pupilele ca niște faruri mici și ciudate... Să facă cel puțin lumină, poate se va speria și va fugi... Bâjbâi cu mâna pe noptiera de alături, după cutia de chibrituri... Palma lui însă atinse bronzul rece al scrumierei în formă de statueta: o fată cu bustul gol, purtând în brațe un coșuleț destinat scrumului și mucerilor de țigări...

Gândul scăpără brusc și Florian îl acceptă, bucurându-se răutăcios. Ia în mână bronzul, îl cântărește în palmă, bucuros că-l simte greu.

Va rezezi bronzul în capul motanului... Acum, când ține scrumiera în palmă, îi e teamă cu nu cumva să se sperie și să fugă... Motanul însă rămâne mai departe nepăsător și parcă bătându-și joc de el... El plimbă de câteva ori mâna, antrenând-o, apoi, ochind între farurile verzi, svârle cu putere statueta... Un urlet scurt și trupul motanului, desemnând în noapte o traectorie neagră, se prăbuși înapoi, în gol...

Cartea de nuvele „Vrăjitoarea”, a d-lui Theodor Constantin, este o lucrare plină de cele mai ispititoare revelații. Ea îl angajează pe autor într-o mare luptă. Va avea să se desbارة de urmele unor lecturi streine ale căror influențe nu se topecs uneori definitiv în materialul propriu, materialul atât de original ce-l posedă. Va avea nevoie cu deosebire, de exercițiul scrisului de amplexare. Și nu ne îndoim că va izbândi.

AUREL MARIN

I N S E M N Ă R I

Așezați, cum ne-a găsit, la Răscrucea Vânturilor și în Calea Răutășilor, anul 1940 a fost crud cu Destinul românesc. Sub privilegiile înmărmurite ale unui neam care abia s'a regăsit după veacuri de robie, de umiliri și degradări, acest an ne-a adus ciuntirea patriei, cu nimeni învrăjbită, pe nimeni amenințând, sau nedreptățind, și ne-a crucificat vremelnice o jumătate din Ardeal. Pe surele Crivățului pătrund până la noi suspinele nenorociților frați ingenuchiați, cărora, abia ajunși să se bucure de raza dulce a libertății, de grabă din nou li s'a întunecat steaua norocului... Dar oricât de încrunțată a trecut, pentru moment, fatalitatea peste realitatea materială a Românilor, viața spirituală le-a rămas intactă. Nori negri-grei au putut diforma episodice universul spiritualității românești, nimic însă și niciodată nu-l va putea suprima. Unitatea națională tulburată, ultragiată o clipă în echilibrul căutat cu sefe și dăruit de legi implecabile, nimic nu ne clatină în creștinținea, că va reveni ca un uragan, reabilitată și statornică pentru totdeauna...!

Evacuarea Ardealului de Nord din acel crud început de toamnă a lui 1940, a imprimat în inima spectatorului convulsivului de imagini neșterse. Pe dealul Feleacului cu prelungirea șoselei asfaltate superb până la Turda, freșcele acele sguđuitor de vii, timp de o săptămână, au rulat în fața ochilor uimiți, într'o desfășurare de forțe încordate, într'o reprezentare de tragic destin, pe care cronicile au mai înregistrat-o în această parte de lume numai în vremea mișcărilor de neamuri neșezate. S'a retras pe aici spre interiorul țării Universitatea Daciei Superioare cu toți savanții ei, Clinicile cu doctorii, asistenții, surorile de ocrotire, Bibliotecile cu îngândurații lor custozi, Opera și Teatrul cu artiștii și garderobele, școlile cu cu profesorii și elevii, biserica cu preoții și credincioșii. Ca din fața unui cataclism. Cu instinctul, călăuză sigură... Pe aici, coloanele îndoliatei armate și ale miilor de intelectuali români citori ai aceluia Cluj nou, mândria românismului ardelean. Și ne luăm voie să ne răsfoim notele cu referire nu numai la ceea ce era întristător, sfâșietor de dureros în acea modernă băjenie a Daciei anului 1940, ci, într'o oarecare măsură, și la scenele, care, o afirmăm cu tărie, purtau în ele, cu tot tragicul momentelor, multe radieri de măreție, în adversitate cu destinul potrivit. Mi s'au părut din această categorie de lucruri, mai întâiu, acele mii de vehicule stăpânite de mâna omului, cu care sortiții refugiului vremelnice își salvau în goană tot ce socoteau mai prețios și indispensabil, din vâl-mășagul cărora însă era nelipsit tricolorul patriei, decent înfășurat, atât la gospodăria intelectualului, cât și la cea a modestului și bunului nostru țaran. Acele camioane gigantice sau modeste căruțe dela țară, purtând semnele naționale ale căminului, ofereau crâmpie de imagini cu o duioșie care purifică și elevează. Așa trebuie să se fi retras prin veacuri toți străbunii acestui neam din fața invaziilor, ocrotindu-și zeitățile căminului și insignele patriei nemuritoare... A fost, în locul al doilea, ordinea în care s'a desfășurat acea uluitoare mișcare de oameni și bunuri. O neodihnită activitate, o neîntreruptă alergare de-o săptămână, zi și noapte, într'o impunătoare disciplină, într'o măreață mușenie, diriguite de cel mai impecabil simț al datoriei supreme. Consemnul era să se salveze cât mai mult în timpul limitat al evacuării. Și s'a executat într'o fugă de olimpiadă, fără incidente, fără accidente. Această probă de încordări nu vi s'a părut câte virtuți de ordine, de muncă și de disciplină a relevat la civili și la ostași, spre uimirea noastră, a tuturor!? Cred cu tărie că această muncă tenace și ordonată din timpul evacuării a impresionat mult până și pe înverșunații vrăjmași de totdeauna ai românismului... În sfârșit, în locul al treilea, tabloul impresionant și... reconfortant a fost apariția armatei ce trebuia să se scurgă tot prin aceste părți. Dacă amara durere a ireparabilului la gândul despărțirii de Ardealul jumătate, de țara lui Coșbuc, a lui Bănuț, a lui Rebreanu, de mormântul lui Goga și de un milion și jumătate de frați, nu s'a transformat la mulți dintre noi în desnădejde, apoi aceasta a împiedecat-o apariția yirilă a armatei,

în retragere îndoliată, dar demnă, intactă, cu armele în bandulieră. Ea a galvanizat toate energiile mușcate de inutilitatea sforțurilor... Pe urmă, potolirea vuetelor rând pe rând, revenirea la normal și realitate. Alunecarea în scrâșnet de macarale a ultimelor tancuri, paianjeni-matahale, a coborît o toamnă galbenă prea de timpuriu. Cerul a început să lăcrimeze cu noi. Se lăsa cortina. De-acolo au prins să răsbătă țipete înăbușite de fanfare belicoase. Aici acorduri de muzică de Bach.

Evenimentele dramatice în orbita cărora în ultimii ani a fost împinsă tot mai adânc și România, declanșând prefacerile la care asistăm, n'au rămas fără repercursiuni în câmpul cărții românești. Totuși, cărți s'au tipărit fără încetare destul de multe, dar multe de-o valoare caducă sau nulă. Majoritatea, prezența versurilor. Proza mai consistentă, dar lipsită și ea de ecourile și vibrațiunile actualității. Remarcabile, însă și de-o reconfortantă semnificație numai „*Limba Română*” vol. I. de Sextil Pușcariu, (487 pp.) monument nepieritor al românismului daco-român, „*Antologia Tinerilor Poeți Ardeleni*” de Emil Giurgiuca și „*Existență și Adevăr*” la Sören Kierkegaard” de Grigore Popa, cărți de limbă, artă și gândire apărute în plină dramă a Ardealului, constituind un strigăt al spiritului în fața cutropitorului inoportun. Restul aparține fluctuațiilor vremii și destinului.

Numărul inflaționist al revistelor ce invadaseră piața literară ar fi trecut printr'un crach sigur și fără zornetul armelor. Căderea multora era prevăzută. S'au menținut periodicele mari și serioase. În fruntea lor „*Gândirea*” urcă al 20-lea an de apariție. Intre timp distinsul ei susținător și animator, d-l Nichifor Crainic, a urcat trepte meritate ale onorurilor: ministru, membru la academie, etc. ceea ce a ridicat și mai mult strălucirea revistei, singura astăzi cu o strictă periodicitate. Aici își dau întâlnire cei mai de seamă poeți, prozatori și gânditori. „*Familia*” s'a refugiat la București. „*Gând Românesc*” așteaptă la Cluj vremuri schimbate. „*Revista Fundațiilor Regale*”, turburată de-un timp în apariție, pare că tânjește de-o suferință organică. Serioasă și totuși fragedă revista „*Meșterul Manole*” își despică drum sigur și promițător în noua spiritualitate românească. Pentru anul 1940 s'a prezentat cu patru caete. Cu frumoasă ținută a apărut „*Curțile Dorului*” Nr. 1, revistă sibiană a studenților facultății de litere. O salutăm cu toată simpatia noastră și-i urăm viață lungă. În fine, pe răboj trecem și „*Pagini Literare*” care cu toată vitregia vremurilor excepționale în care își duce traiul, va continua aici la noua graniță „nedreaptă” a Ardealului, munca sa trasată, îndeajuns cunoscută iubitorilor de năzuinți literare.

TEODOR MURĂȘANU